

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA**

Neakivaizdinio skyriaus V kurso V metų
Baudžiamosios justicijos studijų atšakos
studentės Olgos Dziegoraitienės
(stud. paž. Nr. 0221196)

MAGISTRO DARBAS

**LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO
JURISPRUDENCIJOS
ĮTAKA IR REIŠMĖ LIETUVOS BAUDŽIAMAJAM PROCESUI**

**INFLUENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE
REPUBLIC OF LITHUANIA ON CRIMINAL TRIAL OF THE
REPUBLIC OF LITHUANIA**

Darbo vadovas: doc. dr. G.Goda

Recenzentas: doc.dr. G.Juodkaitė-Granskienė

Vilnius, 2007

T U R I N Y S

ĮVADAS.....	3
1. KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOS ĮTAKA IR REIKŠMĖ BAUDŽIAMAJAM PROCESUI.....	8
1.1. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos samprata.....	8
1.2. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka ir reikšmė.....	11
2. KONSTITUCINIŲ PRINCIPŲ REALIZAVIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESU.....	17
2.1. „Teisė kreiptis į teismą“ principo realizavimas.....	19
2.2. „Teisė į gynybą“ principo realizavimas	24
2.3. „Asmens teisės į teisingą teismą“ ir („viešumo“) principo realizavimas.....	27
2.4. Bendrojo konstitucinio baudžiamojo proceso modelio realizavimas.....	33
2.5. „Nuosavybės neliečiamumo“ principo realizavimas.....	35
2.6. „Žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo“ principo realizavimas.....	37
2.7. Teisingumo ir teisinės valstybės principų realizavimas.....	42
IŠVADOS	55
Santrauka.....	58
Summary.....	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	60

I V A D A S

Temos aktualumas ir reikšmė. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka ir reikšmė Lietuvos Respublikos baudžiamajam procesui“ temą baigiamajam darbui pasirinkau dėl jos ypatingo aktualumo. Paskutiniame dešimtmetyje vis dažniau pradėjome kalbėti apie konstitucinį teisingumą, kurio pagrindiniu tikslu tapo realios demokratijos, laisvos pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės formavimas. Šio tikslo reikšmingais požymiais tapo Konstitucijos ir įstatymų, žmogaus teisių ir laisvių apsaugos bei pagarbos joms tendencijos.

Konstitucijos ir įstatymų viršenybės garantavimas visose visuomenės gyvenimo srityse yra vienas svarbiausių šiuolaikinės teisinės valstybės požymių. Iš vienos pusės, tai reiškia, jog visi visuomeninių santykių dalyviai turi paklusti Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau Konstitucija) ir įstatymams, jų laikytis ir vykdyti. Iš kitos pusės, Konstitucija turi užtikrinti pagrindines žmogaus teises ir laisves, taip pat nustatyti visuomenės ir valstybės institucijų santykius. Tai reiškia, jog įstatymų leidžiamosios valdžios priimami teisės aktai negali prieštarauti pagrindiniam šalies įstatymui – Konstitucijai, o priimami vykdomosios valdžios – Konstitucijai ir įstatymams. Doc. dr. A. Dziegoraitis pabrėžė, kad „LR Konstitucija yra pagrindinis mūsų piliečių valdžios įrankis ir svarbiausias šalies įstatymas, lemiantis visų valstybės valdžios institucijų raidą ir garantuojantis žmogaus teises ir laisves, politinį socialinį stabilumą, ūkio plėtotę ir socialinės demokratijos pažangą. Iš to kyla itin svarbi ir Konstitucinio Teismo misija ir įtaka valstybei, visuomenei, socialinės demokratijos procesų raidai apskritai“.¹ Konstitucijos, kaip svarbiausio teisės šaltinio, įtaka visam teisėkūros procesui yra aki-vaizdi, jos nuostatos įpareigoja įstatymų leidėją ir kitus teisėkūros subjektus sureguliuoti svarbiausius valstybės visuomeninius santykius laikantis jos nustatytų reikalavimų, tačiau svarbiausia, kad Konstitucijos normos yra privalomos įstatymų leidėjui. Konstitucija riboja valdžios galias, todėl valdžia negali peržengti jai Konstitucijoje suteiktų tautos įgaliojimų ir pažeisti asmenų teisių. Tai vienas iš pačių svarbiausių principų kuriant teisinę valstybę ir pilietinę visuomenę.² Mąstant šiuo aspektu baudžiamąjį procesą galima priskirti prie vienos iš pagrindinių valstybės valdymo funkcijas- teisingumo vykdymo. Savo ruožtu, ši procesą apibūdina teismo, prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo įstaigų veikla tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Ši veikla labai plačiai susijusi su žmogaus teisių apribojimais. Todėl, mano nuomone, reali konstitucinės kontrolės įtaka

¹Dziegoraitis A. Konstitucinis Teismas ir teisinė valstybė. Vilnius: Justitia, 1998. T. 4. P. 2.

² Sakalas A. Įžanginis žodis tarptautinėje konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“ // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30(22). P.5.

baudžiamajam procesui yra itin reikšminga.

Vienas iš pagrindinių būdų, naudojamų šių laikų Europos šalių teisinėse sistemose ir padedančių užtikrinti Konstitucinį teisėtumą, – specializuotos konstitucinės priežiūros institucijos – Konstitucinio Teismo veikla ir doktrina.

Pastaruoju metu LR Konstitucinis Teismas tapo pagrindiniu arbitru ginčiuose tarp valstybės valdžios institucijų ir asmenų. Todėl, natūralu, baudžiamasis procesas remiasi LR Konstitucija, kurioje įtvirtinti pagrindiniai teisės principai ir kurie, savo ruožtu, atkartojami ir privalomi baudžiamajame procese. Tačiau savo darbe paliesiu tik tuos Konstitucinės teisės principus, dėl kurių pasisakė Konstitucinis Teismas.

Pastaruoju metu labai išaugo konstitucianalizacijos procesas, žymintis aptarinėjamą reiškinį, kai teisę vis labiau persmelkia Konstitucijos normos ir dvasia. Šis procesas įtvirtina Konstituciją, kaip aukščiausios galios teisės aktą ir visų kitų teisės aktų teisiškumo matą, sukuria konstitucinės kontrolės mechanizmą bei realia galimybę tiesiogiai taikyti Konstituciją ir ginti savo teises remiantis Konstitucija.

Konstitucijoje aptinkame įvairių teisės šakų, tame tarpe ir baudžiamąjį procesą liečiančių normų. Pavyzdžiui, nuostata, kad nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo teisėtumas ir pagrįstumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas³. Konstitucija nurodo, kad asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami, o informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą⁴. Šios nuostatos yra ne tik Konstitucijos normos, bet ir baudžiamojo proceso teisės pamatinės normos. Tokio pobūdžio normos yra fundamentalios, nes įtvirtintos Konstitucijoje ir pagal savo teisinę galią jos yra „iškeltos virš“ kitų baudžiamojo proceso normų .

Konstitucinių normų galiojimas nėra konkretizuotas ir todėl kartais praktika rodo, kad jų taikymas gali būti skirtingai interpretuojamas. Konstitucija nustato visuomeninių santykių pagrindus, ji nebūna labai detali. Daugelis Konstitucijos nuostatų yra bendros formaliosios elgesio taisyklės. Todėl įstatymų leidėjas ir kiti teisėkūros subjektai (žemesnio lygio institucijos) paprastai naudojasi įstatymais jiems suteikta diskrecija konkretinti ir detalizuoti Konstitucijos nuostatas, taip pat teisiškai reguliuoti tuos teisės santykius, kurie Konstitucijoje tiesiogiai nėra reglamentuojami⁵. Tačiau, atlikti konstitucinės kontrolės prerogatyva turi tik Konstitucinis Teismas.

³ Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014–20 str. 2 ir 3 d.

⁴ *Ibidem* 22 str. 2 ir 3 d.

⁵ Kūris E. Konstitucijos dvasia . Jurisprudencija. 2002, Nr. 30. P. 22

Doc. dr. E. Kūrio nuomone, į Konstituciją galima pažvelgti kaip į principų „rinkinį“. Taigi Konstitucinės normos koreliuoja konstitucinius principus. Tačiau tik kai kurie konstituciniai principai formuluojami kaip konstitucijos normos. Konstitucinių principų turinio atskleidimas – sudėtinė konstitucijos aiškinimo veiklos dalis, pagrindžianti konstitucinės jurisprudencijos ir konstitucinės doktrinos svarbą. Taigi, Konstitucijoje yra įtvirtinti konstituciniai (pamatiniai) principai, kuriais remiasi visa teisės sistema. Todėl baudžiamajame procese kiekvienas šių principų turi savo taikomąją reikšmę tiek pradedant baudžiamąjį procesą, atliekant ikiteisminį tyrimą, tiek nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme. Konstitucinis Teismas aiškina baudžiamojo proceso normų atitiktį Konstitucijos nuostatomis, taigi į tai galima pažvelgti būtent per konstitucinių principų prizmę. „Konstituciniai principai atskleidžiami aiškinant Konstituciją (jos nuostatas), o aiškinimo aktai yra Konstitucinio Teismo aktai. Vadinasi, Konstitucija be savo, kaip „vientiso akto“ teksto, apima ir konstitucinę doktriną – „gyvąją konstituciją“, užtikrinančią viso konstitucinio reguliavimo dinamiškumą ir galimybę keistis nekintant pagrindinio dokumento tekstui“⁶. Konstituciniai principai minimi kiekviename Konstitucinio Teismo nutarime. Būtent šia kryptimi bus nagrinėjami Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir jos įtaka baudžiamajam procesui, jo tobulinimo problemos.

Tyrimo objektas yra LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka ir reikšmė LR baudžiamajam procesui. Kalbant apie Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir jos įtaką, baudžiamasis procesas yra specialusis nagrinėjimo objektas. Šio tyrimo objektas naudingas baudžiamojo proceso specialistams susidomėjusiems nagrinėti Konstitucinio Teismo jurisprudencijos reikšmę baudžiamajame procese. Galima būtų prisiminti, kad apie šią teismo instanciją dažniausiai kalbama labai plačiai, t.y. visos teisinės sistemos lygiu.

Pagrindinė šio darbo dalis skirta parodyti ryšį tarp LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijos ir LR baudžiamojo proceso. Darbe bus nagrinėjami konkretūs Konstitucinio Teismo nutarimai, kurie iš esmės palietė baudžiamojo proceso teisę, analizuojamas Konstitucinių teisės principų veikimas Konstitucinio Teismo praktikoje bei jų įtaka Lietuvos baudžiamajam procesui. Atlikto tyrimo pagrindu formuluojamos aktualios problemos, kylančios baudžiamajame procese realizuojant konstitucinius principus. Antai nagrinėjant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją išryškėjo šios **aktualiausios baudžiamojo proceso problemos:**

1. dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą;
2. dėl neteisėtų gynybos priemonių;

⁶ Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. 2 dalis // Jurisprudencija. 2002, Nr. 24. P. 62–63.

3. dėl anonimiškumo taikymo liudytojui ir nukentėjusiajam;
4. dėl nukentėjusiojo teisės baudžiamajame procese, t. y. suteikti teisę paduoti skundą dėl bylos vilkinimo;
6. dėl paieškos priemonių reglamentacijos Baudžiamojo proceso kodekse;
7. dėl teismo ir teisėjų nepriklausomumo principo Baudžiamojo proceso kodekse;
8. atvejai kai bendrosios kompetencijos teismas konkrečioje baudžiamojoje byloje išvelgęs esminius žmogaus teisės pažeidimus nesikreipia į Konstitucinį Teismą;
9. situacijos, kai baigiamajame teismo akte praleidžiamos atskiros dalys, kuriose būtina išdėstyti tam tikros bylos aplinkybes, argumentu ir kt. bei nėra numatyta skirtingos baigiamojo teismo akto struktūros skirtingoms kategorijų byloms ir (arba) tam tikriems teismams;
10. baudžiamajame procese- kai baudžiamosios bylos nagrinėjamos kolegialiai ir turi būti sureguliuotas klausimas dėl teisėjo atskirosios nuomonės, pavyzdžiui tokiose situacijose, kai teisėjai nagrinėdami konkrečią bylą nesutaria dėl nagrinėjamo klausimo dalyko arba jo dalies.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai:

1. trumpai pateikti LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijos sampratą;
2. parodyti ryšį tarp LR Konstitucinio Teismo jurisprudencijos ir LR baudžiamojo proceso;
3. parodyti koku būdu LR Konstitucinis Teismas įtakoja LR baudžiamąjį procesą ;
4. iširti, kaip yra realizuojami ir kokią teisinę reikšmę turi konstituciniai principai baudžiamajame procese ;
5. kokios yra pagrindinės problemos realizuojant baudžiamajame procese konstitucinius principus .

Tyrimo metodika.

Šiame darbe daugiausiai remiuosi teisinės analizės ir sisteminio tyrimo metodais, taip pat naudojamas lyginamasis metodas.

Metodinių instrumentų – sisteminės analizės, kontentinės analizės, lyginamosios analizės, taip pat istorinio lyginamojo metodo – kompleksinis taikymas turi didelę reikšmę tyrimo apibendrinimų ir išvadų teisingumui bei patikimumui.

Sisteminis analizės metodas skatina sisteminių požiūrį į tyrimo objektą bandant parodyti LR Konstitucinio Teismo statusą teisės sistemoje, tame tarpe ir baudžiamajame procese.

Kontentinės analizės metodas taikytas siekiant išskirti vienodus požymius, būdingus baudžiamojo proceso institutams galiojusiems pagal 1961 m. ir 2003 m.

baudžiamąjį proceso kodeksą (toliau – BPK), bei čia atrinkti ir išskirti požymius, įrodančius vieno arba kito instituto pranašumus. Minėtas metodas padeda išanalizuoti tuos LR Konstitucinio Teismo nutarimus, kurie įtakoja minėtus baudžiamojo proceso institutus. Tikslinga pažymėti, kad jo priimti sprendimai iki šiol įtakoja dabartinį baudžiamąjį procesą.

Istoriniu lyginamuoju metodu LR Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų kontekste nagrinėjamas 1961m. ir 2003 m. redakcijos BPK.

Lyginamosios analizės metodas – vienas iš plačiausiai taikomų būtų atliekant konkretų tyrimą ir darant adekvačias išvadas. Palyginimui yra bandoma parinkti tas baudžiamojo proceso normas, kurių atitikties LR Konstitucijai klausimus sprendė LR Konstitucinis Teismas.

Šie metodai naudojami kompleksiškai atliekant mokslinės literatūros analizę.

Tyrimo šaltiniai. Baigiamajame darbe remiamasi baudžiamojo proceso ir LR Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Apžvelgiami Konstitucinio Teismo nutarimai, kurie vienaip arba kitaip įtakoja baudžiamąjį procesą. Be to, apžvelgiami įstatymai, kuriuos palietė LR Konstitucinis Teismas, bei susiformavusi mokslinė doktrina apie Konstitucinio Teismo veiklą, šios veiklos sąsajas su bendrosios kompetencijos teismų sistema ir kita mokslinė literatūra.

1. KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOS ĮTAKA

BAUDŽIAMAJAM PROCESUI

1. 1. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos samprata

„Jurisprudencijos“ samprata labai plati. Šis terminas kilo iš lotynų kalbos žodžio „jurisprudentia“, reiškia teisės mokslą arba visumą teisės mokslų. Dėl šios sąvokos mokslinėje literatūroje esama įvairių interpretacijų, kurias įtakoja tiriamojo objekto savybės. Pavyzdžiui, jeigu nagrinėjame Aukščiausiojo Teismo praktiką, ją galima vertinti kaip Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją. Mokslinė doktrina iš „bendrosios“ jurisprudencijos išskiria konstitucinę jurisprudenciją.

Konstitucinė jurisprudencija - mokslinis (tiek akademinis mokslinis, tiek teisminis mokslinis) formalios bendrojo valstybinio būvio konstitucinės konstrukcijos materialus plėtimas ir gilinimas, t. y. savitas Konstitucijos turinio mokslinis praturtinimas (ir kartu faktinis konstitucinės teisės kūrimas) tam tikra objektyviai pagrįstų teiginių ir principų, koncepcijų ar jas sujungiančių doktrinų (platesniu požiūriu - bendrosios teisės doktrinos) sistema. Ši sistema daro norminį (specifiškai imperatyvų) poveikį įstatymų leidybai, valdymui ir teisingumo vykdymui. Tokiu būdu mokslinė doktrina išskiria konstitucinę akademinę jurisprudenciją ir **konstitucinę teisminę jurisprudenciją**. Principiniu požiūriu konstitucinė jurisprudencija formuojasi tiek autonomiją turinčiose aukštosiose mokyklose ar savarankiškai tyrinėjant bei dėstant", tiek Konstitucinio Teismo ir kitų Konstituciją tiesiogiai taikančių teismų praktikoje⁷.

Konstituciją oficialiai aiškina Konstitucinis Teismas, tirdamas, ar konkretūs teisės aktai, teisės institutai atitinka Konstitucijai. Kaip aukščiau buvo pastebėta Konstitucinio Teismo veikla tiesiogiai susijusi su konstitucinių principų taikymu ir plėtojimu. Jis neleidžia įstatymų arba kitų teisės aktų, nes tai yra įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencija. Jis aiškina Konstituciją neišeidamas už jos rėmų.

Taigi, konstitucinių principų turinys atskleidžiamas oficialiai aiškinant Konstituciją – plėtojant konstitucinę doktriną kiekvienu klausimu, kuris tam tikroje byloje yra Konstitucinio Teismo nagrinėjimo dalyku. Konstitucinio Teismo suformuluotų doktrinų ir šiomis doktrinomis grindžiamų sprendimų visuma vadinama konstitucine jurisprudencija⁸ arba Konstitucinio Teismo jurisprudencija.

⁷ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: 2005. P. 95-96.

⁸ Kūris Egidijus. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. 2 dalis // Jurisprudencija. 2002, Nr. 24. P. 62.

Mokslininkai konstitucinę jurisprudenciją priskiria prie konstitucinės teisės šaltinių, kuri ne mažiau svarbi už Konstituciją. Prof. E. Kūris konstitucinę jurisprudenciją laiko „Konstitucijos nuostatų suvokimo ir tiesioginio taikymo prielaida bei imperatyvu, kuris privalomas pagal įstatymą“⁹.

Dr. V. Sinkevičius aiškindamas Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribas pabrėžė, kad „konstitucinė jurisprudencija, tiksliau – konstitucinė doktrina, kaip Konstitucijos aiškinimo rezultatas, jau tapo neatskiriamu Konstitucijos turinio elementu, nes per ją atskleidžiamos Konstitucijos normos ir konstituciniai principai, Konstitucijoje įtvirtintos vertybės, atskleidžiama tikroji konstitucinio reguliavimo prasmė“¹⁰.

Tačiau netikslinga konstitucinę jurisprudenciją tapatinti su Konstitucinio Teismo jurisprudencija, nes ši jurisprudencija apima viską, kas liečia Konstituciją: tarptautinius šaltinius, konstitucinius principus, normas, teisės aktus, doktrinas, teorines nuostatas, argumentavimus ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Pagrindinis konstitucinės jurisprudencijos šaltinis yra 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucija.¹¹

Taigi, kokią vietą užima Konstitucinio Teismo jurisprudencija ?

Konstitucinis Teismas savo veiklą pradėjo nuo 1993 metų. Per šį laikotarpį susiformavo tam tikra jurisprudencija bei konstitucinė doktrina. Galima teigti, kad ji susiformavo palaipsniui, vienus doktrinos elementus (fragmentus), atskleistus ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose, papildant kitais, atskleidžiamais Konstitucinio Teismo aktuose, priimamuose naujose konstitucinės justicijos bylose.

Praktiškai, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją apima jo priimti nutarimai (bylos) dėl tam tikrų teisės normų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Dėl Baudžiamojo proceso normų Konstitucinis Teismas priėmė šiuos aštuonis nutarimus:

1. 1999-02-05 – „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 str. 4 ir 5 d., 256 str. 4 d., 260 str. 4 d., 280 str. 1, 2 ir 6 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

2. 2000-05-08 – „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 str. 12 d., 7 str. 2 d. 3 p., 11 str. 1 d. ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198(1) str. 1 bei 2 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

⁹ Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. 2 dalis // Jurisprudencija. 2002, Nr. 24. P. 63.

¹⁰ Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos. Vilnius: Justitia, 2004. T. 3. P. 11.

¹¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: 2005. P. 96.

3. 2000-09-19 – „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118(1), 156(1) str., 267 str. 5 p. ir 317(1) str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

4. 2004-12-29 – „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 str., 4 str., 6 str. 3 d. ir 8 str. 1 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

5. 2006-01-16 – „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 str. 5 d., 244 str. 2 d., 407 str., 408 str. 1 d., 412 str. 2 ir 3 d., 413 str. 5 d., 414 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

6. 2006-03-28 – „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 str., 308 str. 2 d., 324 str. 12, 13 d., 377 str. 9 d., 448 str. 7 d., 454 str. 5 d., 460 str. 4, 5 d., atitikties Konstitucijai“;

7. 2006-06-15 – „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 str. 2 d., 168 str. 3 d., 182 str. 4 d., 183 str. 5 d., 186 str. 4 d., 187 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“;

8. 2006-09-28 – „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 str., 308 str. 2 d., 324 str. 12, 13 d., 377 str. 9 d., 448 str. 7 d., 454 str. 5, 6 d., 460 str. 4, 5 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

Šie nutarimai bus apžvelgti kitoje šio darbo dalyje, čia ypač akcentuojamas klausimas dėl konstitucinių principų realizavimo baudžiamajame procese.

Tačiau galima teigti, kad besiformuojanti Konstitucinio Teismo praktika turi didelės reikšmės visai mūsų valstybės raidai ir jos teisinės sistemos tobulinimui, tame tarpe ir šalies baudžiamajam procesui.

1.2. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka ir reikšmė Lietuvos baudžiamajam procesui

Pripažinus įstatymą arba atskiras teisės normas prieštaraujančiais Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įtakoja visa normatyvinę šalies sistemą. Būt jis nekuria naujų teisės normų, o tik palaikydamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybės principą reikalauja, kad:

1. teisės normos turinys atitiktų atitinkamo Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnio turiniui,

2. būtų pasiektas vienodas konstitucinių nuostatų supratimas, nes Lietuvos Respublikos Konstitucija ne tik skelbia teisinės valstybės normatyvinius-demokratinus idealus, bet ir pati yra tam tikra priemonė kuriant teisingas teisės normas.

Pripažinus įstatymo normas nekonstitucinėmis ir naikinant jų juridinę galią, Konstitucinis Teismas sukuria veiksmingą konstitucinės priežiūros sistemą, ir tokiu būdu užtikrindamas įstatymo leidybos veiklos atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Taigi, Konstitucinis Teismas teisinėje sistemoje užima ypatingą vietą ir šios institucijos priimamų nutarimų funkcinė reikšmė yra kitokia, negu pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamosiose bylose priimamų sprendimų. Jokiamе įstatyme nėra pasakyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimuose suformuluotomis įstatymų aiškinimo taisyklėmis bei atskleistų konstitucinių normų turiniu būtina vadovautis priimant konkrečius sprendimus baudžiamajame procese. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad Konstitucija yra svarbiausias baudžiamojo proceso teisės šaltinis tiriant ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas reikia remtis Konstitucinio Teismo nutarimuose išdėstytais teiginiais. Tokia būtinybe atsiranda ir tuomet, kai teisės normos Konstitucinio Teismo nutarimu nėra pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, mat iš Konstitucinio Teismo nutarimo gali būti aišku, kaip atitinkanti teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos, kad jas taikant nebūtų pažeistas Konstitucijoje garantuojamos teisės ir laisvės.¹²

Iki 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo, nepriklausomai nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, kuri reglamentuoja teisingumo demokratinus principus, baudžiamasis teisingumas buvo vykdomas pagal 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodeksą, kuris buvo priimtas dar tarybiniais laikais. Todėl baudžiamasis procesas faktiškai vykdavo pagal senąjį tarybinį modelį. Dauguma baudžiamojo proceso teisės normų buvo nesuderintos su dabartiniais konstituciniais principais ir keldavo daug nesusipratimų, prieštaravimų.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę prasidėjo teisinė reforma, kuriuos metu buvo sprendžiami pagrindiniai teisinės sistemos kūrimo ir tobulinimo klausimai ir kartų vienas iš svarbiausių - teisės aktų suderinamumas su Lietuvos Respublikos Konstitucija. Per tą laikotarpį Baudžiamojo proceso kodekse buvo daug pakeitimų, ir buvo prieita prie išvados, kad Lietuvai būtų tikslinga pasirinkti Vakarų Europos šalių baudžiamojo proceso modelį. Pagrindinis motyvas – tai, dėl Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą ir Lietuvos teisinės bazės suderinamumo su ES teise.

Konstitucinis Teismas ženkliai prisidėjo prie šio proceso, sprenddamas klausimus dėl teisės normų, įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

¹² Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: 2005. P. 42.

Tačiau tikėtai komentuojamos Konstitucijos ir ginčijamo teisės akto rėmuose, nes kitokiu atveju Konstitucinis Teismas būtų politikos įrankių valdžios rankose. Teisės aktų suderinamumo su Europos Sąjungos šalių teise yra politikos strateginis klausimas, o Konstitucinis Teismas gali teikti išvadas ar priimtas politikų teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar ne. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas savo ypatingomis funkcijomis įtakoja teisėkūrą.

Per savo veiklos laikotarpį Konstitucinis Teismas priėmė eilę nutarimų dėl konkrečių Baudžiamojo proceso kodekso normų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, (devyni nutarimai- dėl 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso normų ir trys nutarimai dėl 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso normų).

Išanalizavus priimtus ankstesnius nutarimus, iki 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo, juose išplėtotą Konstitucinio Teismo praktiką galima taikyti dabartiniame baudžiamajame procese. Tai pažymėjo savo nutarimuose ne tik Konstitucinis Teismas, bet ir Aukščiausiasis Teismas. Pavyzdžiui, 1993 m. gruodžio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 str. 2 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 str. 1 ir 2 p. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ sprendžiamas klausimas dėl baudžiamojo proceso priemonės, reglamentuojančios daiktinių įrodymų likimą (konfiskavimą, paėmimą valstybės naudai ir pan.). Šiame nutarime buvo išplėtotą doktrina dėl nuosavybės neliečiamumo principo. Šiuo nutarimu galima vadovautis ir dabartiniame baudžiamajame procese, nes panašios procesinės priemonės dėl daiktų teisinio likimo, numatytos ir 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse. Panaši nuostata susiformavo Aukščiausiajame Teisme dėl nusikalstamos veikos imitacijos modelio¹³ ir daugelių kitų baudžiamojo proceso institutų.

Kyla klausimai jeigu baudžiamojo proceso norma, dėl kuriuos Konstitucinis Teismas buvo pateikęs savo argumentus, jau nebegalioja, ar galima remtis juo priimtais sprendimais aiškinant kitas teisės normas. Pavyzdžiui, po 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo galioja visiškai naujas baudžiamasis procesas. Iki jo įsigaliojimo Konstitucinis Teismas buvo suformavęs pakankamai plačią jurisprudenciją. Ar juo anksčiau priimtus nutarimus galima pritaikyti dabartiniame baudžiamajame procese ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje aiškinant dabartinio baudžiamojo proceso normų atitikimą Konstitucijai ? Galima teigti, kad taip.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/paieska.aspx>

Tai paaiškinti galima skirtingais aspektais. Prieš nagrinėjant šiuos aspektus reikia pastebėti, kad jie atskleidžia Konstitucinio Teismo nutarimų konstitucinę galią ir visuotinumą.

Pirmas aspektas: praktikoje Konstitucinio Teismo jurisprudencija daugiausia siejama su konstitucijos interpretavimu ir konstitucinių principų plėtojimu, o ne baudžiamojo proceso normų aiškinimu ir taikymu. Šias funkcijas įgyvendina bendrosios kompetencijos teismai. Skirtingai nuo baudžiamojo proceso normų konstitucijos nuostatos ir joje įtvirtinti konstituciniai principai yra visuotinai privalomi, galioja visą laiką ir nėra skirtumo kokios redakcijos būtų Baudžiamojo proceso kodeksas. Jeigu baudžiamojo proceso norma nustoja galioti, tai konstituciniai principai pasilieka ir paprasčiausiai tiesiogiai infiltruojami į galiojantį baudžiamąjį procesą. Pavyzdžiui, dabartiniame baudžiamajame procese realizuojant konstitucinį principą „teisę į gynybą“ numatyta, kad per šešis mėnesius po pirmosios įtariamojo apklausos ikiteisminis tyrimas nebaigiamas, įtariamasis, jo atstovas ar gynėjas gali paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo, kuris savo ruožtu gali spręsti klausimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo.¹⁴ Žinoma, kad tokios galimybės 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse nebuvo, tačiau minėtas konstitucinis principas buvo taip pat realizuojamas bet tik kiek kitokioje formoje.

Antras, Konstitucinio Teismo nutarimus galima prilyginti prie Konstitucijos, nors Konstitucinio Teismo įstatymas reglamentuoja, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią¹⁵, t. y. lygiaverčiai įstatymui. Todėl logiškai mastant šiuos Konstitucinio Teismo nutarimus galima bet kada keisti, pakeisti visą arba dalį jų nuostatų, kaip paprastai pasielgiama su įstatymais ir kitais teisės aktais. Tačiau mokslinėje doktrinoje šia prasme yra visiškai skirtingas požiūris. Prof. dr. T. Birmontienė laikosi nuomonės, kad „Konstitucinio teismo nutarimas yra ypač svarbus konstitucinės teisės šaltinis, savo teisine galia artimas Konstitucijai. Kaip pažymi doc. dr. E. Jarašiūnas „Gyvoji šalies Konstitucija – tai Konstitucinio teismo formuojama doktrina, atskleidžianti Konstitucijos principų ir normų esmę“¹⁶.

Trečias, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje labai plačiai naudojamos tarptautinės teisės normos.

Antai Konstitucinis Teismas analizuodamas konkrečią teisinę situaciją, kuri susiklostė bendrosios kompetencijos teisme, pasirėmė Konstitucija ir savo suformuota

¹⁴ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 215 str. 1 d. ir 212 str. 10 p.

¹⁵ Valstybės žinios. 1993, Nr. 6-120. 72 str. 2 d.

¹⁶ Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija. 2002. Nr. 30.P.157.

jurisprudencija. Siekiant tikslo kad asmenys, visuomenė pilnai ir tinkamai suvoktų Konstitucijos reikalavimus, Konstitucinis Teismas dažnai remiasi tarptautiniais dokumentais: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, Europos žmogaus teisių teismo sprendimais, Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis ir kitais tarptautiniais dokumentais. Šie dokumentai įrodo, kad vienas ar kitas konstitucinis principas yra visuotinai pripažintas ir privalomas.

Savo praktikoje Konstitucinis Teismas nagrinėjamu klausimu dažnai orientuojasi į susiformavusią tarptautinę praktiką. Pavyzdžiui, aiškindamas „*Teisės į gynybą*“ principą Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Konstitucijoje įtvirtintą teisę į gynybą galima sieti su tarptautinės teisės aktų normomis, nustatančiomis atitinkamus asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu, teisių apsaugos standartus“¹⁷. Be to, šio principo pagrindus numato tokie tarptautiniai dokumentai kaip „Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1989 m. kovo 13 d. rezoliucijos (A/RES/43/1173) patvirtintas „Visų bet kokia forma sulaukytų ar įkalintų asmenų gynybos principų sąvadas“ ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str.“¹⁸

Komentuodamas „*Teisė kreiptis į teismą*“ principą Konstitucinis Teismas remiasi Visuotinės žmogaus teisių deklaracija, Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija¹⁹.

Dėl panašių atvejų Konstitucinis Teismas savo nutarimuose atsižvelgia ir į Europos žmogaus teisių teismo sprendimus. Pavyzdžiui, pasisakydamas dėl „*Asmens teisės į teisingą teismą*“ principo Konstitucinis Teismas remiasi Europos žmogaus teisių teismo 1984 m. spalio 26 d. sprendimu byloje „*De Cubber prieš Belgiją*“, 1982 m. spalio 1 d. sprendimu byloje „*Piersack prieš Belgiją*“ ir pan.²⁰

Konstitucinis Teismas aiškindamas operatyvinės veiklos panaudojimo leistinumą baudžiamajame procese buvo pažymėjęs, kad „Europos žmogaus teisių teismo

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 str. 4 ir 5 d., 256 str. 4 d., 260 str. 4 d., 280 str. 1,2 ir 6 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 15 – 402.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 str. 2 d. 3 p. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstitucinio teismo aktai. Knyga 1 (1993-1995). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 str. 5 d. ir 242 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 str. 4 ir 5 d., 256 str. 4 d., 260 str. 4 d., 280 str. 1,2 ir 6 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 15 – 402.

jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui²¹.

Tokiu būdu Europos žmogaus teisių teismo formuluojami precedentai integruojami į Lietuvos teisę, kas mūsų teisės doktrinos požiūriu yra svarbu, nes praplečia tradicinę teisės šaltinių sampratą, padeda atsikratyti teisinio provincialumo, tam tikros teisinės integracijos baimės²².

Europos žmogaus teisių konvencija ir jos interpretacija Europos žmogaus teisių teismo praktikoje yra svarbus elementas konstitucinio teismo praktikoje, nes jos naudojimas užtikrina vienodą požiūrį į žmogaus teisių turinį ir jų apsaugos garantijas. Šios konvencijos dėka Europoje formuojasi universali žmogaus teisių koncepcija. Taigi jos vaidmenį konstitucinio teismo jurisprudencijoje sunku pervertinti, nes žmogaus teisės yra viena svarbiausių konstitucijoje ginamų vertybių.²³

Jas įtvirtinus ir Lietuvos įstatymuose, kokybiškai tobulinamas Baudžiamojo proceso kodekso normos. Be to, Baudžiamojo proceso kodeksas nustato tarptautinių sutarčių viršenybės principą - „Jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu šis Kodeksas, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės“²⁴.

Tai tik keletą pavyzdžių, kai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taikomos tarptautinės teisės normos, kurios yra visuotinai privalomos ir todėl įtakoja baudžiamąjį procesą. Bėja, tarptautinės teisės normos įtakoja ne tik Lietuvos baudžiamąjį procesą, bet ir visą Lietuvos nacionalinę teisę. Tokiu būdu, tarptautinės teisės dokumentus galima priskirti prie baudžiamojo proceso teisės šaltinių.

Tobulinant Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso normas remiamasi kitų valstybių patirtimi, dažniausiai Austrijos ar Vokietijos, baudžiamojo proceso įstatymais. Antai 1999-02-05 Konstitucinio Teismo nutarime į šių šalių praktiką buvo atsižvelgta aiškinant teismų nagrinėjančių baudžiamąją bylą nepriklausomumo ir bešališkumo principą; Be to Konstitucinio Teismo 1994-11-18 nutarime buvo atsižvelgta į Italijos, Vokietijos, Švedijos, Belgijos ir kitų šalių baudžiamojo proceso įstatymus dėl „teisės į gynybą“ principo taikymo, tais atvejais kai įtariamojo ar kaltinamojo pokalbiai su advokatu gali būti ribojami.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 str. 12 d. <.....> ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 str. 1 bei 2 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ . Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423.

²² Birmontienė T. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Žmogaus teisių problemos Konstitucinio Teismo nutarimuose . Vilnius: 1998. P. 121.

²³ Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. 2002. Nr. 30. P. 157.

²⁴ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 4 str. 3 d.

Ketvirtas aspektas: kad Konstitucinis Teismas aiškindamas baudžiamojo proceso normų atitikimą Konstitucijai kartais remiasi tokiais nutarimais arba jų dalimis, kuriuose šia prasme išaiškino kitų teisės šakų arba teisės aktų normas. Pavyzdžiui, aiškindamas teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą baudžiamajame procese ši institucija remiasi 1999-12-21 Konstitucinio Teismo nutarimu dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai; aiškindamas teisingumo principą baudžiamajame procese remiasi Konstitucinio Teismo 1995-12-22 nutarimu, kuriame buvo nagrinėjami santykiai dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusią nekilnojamąjį turtą atstatymo. Panašus atvejis atsispindi ir kitose Konstitucinio Teismo nutarimuose aiškinant baudžiamojo proceso normų atitikimą Konstitucijai. Tai, žinoma, parodo Konstitucinio Teismo nutarimo ir konstitucinių principų galią teisės sistemoje.

Penktas aspektas: tai daugiau praktinis aspektas, kuris remiasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Reikia pažymėti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškindamas vienokią arba kitokią baudžiamajame procese susidariusią situaciją beveik kiekviename savo sprendime remiasi Konstitucinio Teismo nutarimuose pateiktais šiuo klausimu teisiniais argumentais. Tokiu būdu Aukščiausiasis Teismas pripažįsta Konstitucinio Teismo suteiktą įgaliojimų viršenybę. Taigi galima teigti, kad tam tikroje baudžiamojo proceso situacijoje formuojamas precedentas gali būti įtakojamas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotomis doktrininėmis nuostatomis apie konstitucinius principus. Be to, savo nutarimuose ne kartą buvo pažymėjęs apie Konstitucinio Teismo nutarimų liečiančių ankstesnio baudžiamojo proceso taikymo galimybę. Pavyzdžiui, Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas nusikalstamos veikos imitacijos modelio institutą pažymėjo, kad anksčiau patikrintas jo konstitucingumas įsigaliojus dabartiniam baudžiamajam procesui Aukščiausiojo Teismo nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje neabejotinai yra reikšmingas.²⁵

Esant tokioms aplinkybėms galima pastebėti, kad konkrečioje teismų praktikoje aiškiai atskleidžiama Konstitucinio Teismo nutarimų konstitucinė galia, visuotinumas ir įtaka baudžiamajam procesui.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/paieska.aspx>

2. KONSTITUCINIŲ PRINCIPŲ REALIZAVIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESU

Konstitucinių principų svarba teisės sistemoje plačiai analizuojama mokslinėje literaturoje. Taip Dr. V. Sinkevičius pagrįstai rašė, kad „Lietuvos Respublikos Konstituciją sudaro ne vien jos tekstas (preambulė, straipsniai, straipsnių nuostatos), bet ir konstituciniai principai. Tokius teisės teorijoje visuotinai pripažįstamus Konstitucijos principus, kaip teisinės valstybės principą, valdžių atskyrimo principą ir kitus principus galima išvesti tik iš visos Konstitucijos, jų negalima kildinti tik iš kurio nors vieno ar kelių Konstitucijos straipsnių. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus, taigi – ir priedermę šalinti iš teisės sistemos aktus, prieštaraujančius Konstitucijai kaip visumai. Įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyto teisinio reguliavimo atitikties Konstitucijai kartais apskritai nebūtų įmanoma patikrinti, jeigu šie įstatymai bei kiti teisės aktai būtų lyginami tik su Konstitucijos tekstu“.²⁶

Prof. E. Kūris rašydamas apie konstitucinius principus pabrėžė, kad „jie koordinuoja, organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia atsirasti vidiniams prieštaravimams Konstitucijoje, determinuoja teisinį reguliavimą, teikia pagrindą visų žemesnės galios teisės aktų verifikavimui ir taip leidžia užtikrinti konstitucijos viršenybę. Pakeitus atskiras konstitucijos normas gali likti galioti tas pats konstitucinis principas. Šiuo požiūriu konstituciniai principai yra ir konstitucijos stabilumo veiksnys. Vaizdžiai tariant jie yra savotiškas konstitucinio reguliavimo „karkasas“, ant kurio gali būti „lipdoma“ norminė medžiaga. Konstitucinis Teismas atlieka konstitucinę kontrolę, o jos rezultatas, t. y. priimti nutarimai (jurisprudencija) įsiveržia į teisėkūros sritį, tai tik tuo mastu, kuriuo aiškinami ir kartu plėtojami konstituciniai principai“.²⁷

Tokiu atveju konstituciniai principai – tai pagrindiniai elementai, kuriais Konstitucinis Teismas savo jurisprudencija įtakoja visas teisės sritis, tame tarpe ir baudžiamąjį procesą.

Baudžiamajame procese konstitucinius principus įprasta vadinti baudžiamojo proceso principais, nors šiuo klausimu mokslininkai vieningos nuomonės neturi. Baudžiamojo proceso teisės specialistai dažniausiai konstitucinius principus sutapatina su baudžiamojo proceso principais, nors pripažįstama, kad ne visi principai vienodai reikšmingi ir svarbūs.

²⁶ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos. Jurisprudencija. 2002, Nr. 30. P. 142.

²⁷ Kūris E. Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30. P. 22.

Mokslinėje doktrinoje, „baudžiamojo proceso principai - tai idėjos, pamatinės nuostatos, lemiančios visų baudžiamojo proceso teisės normų turinį ir nusikalstamų veikų tyrimo bei baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarką, parodančios baudžiamojo proceso institutų esmę ir paskirtį“.²⁸

Baudžiamajame procese veikia visa sistema principų, kurią sudaro pamatinės nuostatos, kuriomis turi būti vadovujamasi baudžiamajame procese. Šioje sistemoje savo vietą turi ir konstituciniai principai, kurie savo konstitucingumo galia įtakoja baudžiamąjį procesą. Baudžiamojo proceso teisės mokslininkai negali pateikti baigtinio baudžiamojo proceso principų sąrašo. Jie teigia, kad „principai ne visi yra vienodai reikšmingi ir svarbūs. Kartais gali būti nesutariama, ar kelios nuostatos sudaro vieną principą, ar gali būti laikomos atskirais principais“.²⁹

Tikslinga pažymėti, kad didžiausią prasmę turi principų skirstymas pagal tai, kokiame teisės akte jie yra išreikšti. Pagal šį kriterijų Baudžiamojo proceso principai skirstomi į:

1. konstitucinius,
2. išreikštus Baudžiamojo proceso kodekse ir
3. kituose įstatymuose.

Akivaizdu, kad Konstituciniai principai yra ypatingi, nes jais grindžiami visi teisinio teksto elementai, visa teisės sistema. Bet kuri konstituciniam principui prieštaraujanti teisės norma yra antikonstitucinė. Ne tik teisės normos, bet ir kiti principai negali prieštarauti šiems principams. Paprastai Baudžiamojo proceso praktikoje Konstituciniai principai realizuojami sprendžiant klausimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, pradedant ir atliekant ikiteisminį tyrimą bei nagrinėjant ir sprendžiant baudžiamąją bylą teisme.

Taigi Baudžiamojo proceso principų sistemą sudaro šie konstituciniai principai:

1. nekaltumo prezumpcijos principas,
2. proceso teisingumo (sąžiningumo) principas,
3. proporcingumo principas,
4. principas, kad teisingumą vykdo tik teismas,
5. proceso viešumo principas,
6. teisės į gynybą principas,
7. valstybinės proceso kalbos principas,
8. teismo nepriklausomumo ir bešališkumo principas³⁰.

²⁸ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: 2005. P. 47.

²⁹ *Ibidem*. P. 48.

³⁰ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: 2005. P. 50

Teigiama, kad per Konstitucinio Teismo jurisprudenciją gali būti suformuluoti nauji principai, papildantys principų sąrašą.

Tokiu būdu šios darbo dalies uždaviniai yra šie:

1. nustatyti kaip realizuojami konstituciniai principai baudžiamajame procese. („Realizavimo“ sąvoka naudojama Konstitucinio Teismo priimtų nutarimų liečiančių baudžiamąjį procesą kontekste);

2. pateikti aktualiausias problemas realizuojant konstitucinius principus baudžiamajame procese, kurie nebuvo tiesiogiai paliesti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, ir preliminarius šių problemų sprendimo variantus.

Šioje darbo dalyje analizuosiu tuos Konstitucinio Teismo nutarimus, kurie tiesiogiai, betarpiškai susiję su baudžiamojo proceso normomis. Kadangi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija pradėjo formuotis dar iki naujo 2002 m. Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo, šioje darbo dalyje bus plačiai naudojamas sisteminis - lyginamasis tyrimo metodas-pa lyginant 1961 m. ir 2002 m. redakcijų Baudžiamojo proceso kodeksų normas.

2. 1. „Teisė kreiptis į teismą“ principo realizavimas

1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse galiojo atsisakymo iškelti baudžiamąją bylą forma. Įsigaliojus 2002-03-14 įstatymu Nr. IX-785 patvirtintam Baudžiamojo proceso kodeksui pradėjo galioti atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą. Iš esmės šie institutai nepasikeitė. Atsisakymą pradėti ikiteisminį tyrimą reglamentuoja 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 168 str. Baudžiamojo proceso teisėje atsisakymas pradėti ikiteisminį tyrimą įvardinamas atskiru baudžiamojo proceso teisės institutu, kurį apima teisės normų, reglamentuojančių baudžiamojo proceso negalimumą, visuma. Žinoma, kad atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą institutas baudžiamajame procese turi savo taikymo ribas, reguliuojamąjį poveikį ikiteisminio tyrimo pradžios ar jo atsisakymo atžvilgiu ir jį apima visuma tam tikrų teisės normų, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas.

Po 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo šio instituto galiojimo apimtis kiek pasikeitė, tačiau jo samprata išliko ta pati. Dėl anksčiau galiojusio atsisakymo iškelti baudžiamąją bylą Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą³¹ dėl 1961 m.

31 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 str. 5 d., 244 str. 2 d., 407 str., 408 str. 1 d., 412

redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. atitikties Konstitucijos 30 str. 1 d. (teisė kreiptis į teismą). Todėl taikant šį institutą dabartinėje baudžiamojo proceso praktikoje galima remtis šiuo nutarimu, nes šis institutas baudžiamajame procese liko galioti bet su tam tikromis išimtimis. Konstitucinio Teismo nutarime buvo sprendžiamas klausimas, ar Konstitucijai neprieštarauja anksčiau galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, ribojama asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą suėjus patraukimo baudžiamajai atsakomybei senaties terminui, teisė skųsti prokuroro nutarimą teismui, grindžiamas šiais argumentais. Mat pagal anksčiau galiojusį Baudžiamojo proceso kodeksą apskųsti teismui prokuroro nutarimą atsisakyti kelti baudžiamąją bylą galėjo tik pareiškėjas, o asmuo, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, šios teisės neturėjo. Panaši apskundimo tvarka palikta galioti ir 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse. Tačiau Konstitucijos 30 str. 1 d. nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad anksčiau - 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse numatytas nutarimas (nutartis) atsisakyti iškelti baudžiamąją bylą – tai tam tikras teisinis faktas, kurio pagrindu galėjo atsirasti, pasikeisti ir (arba) pasibaigti įvairūs teisiniai santykiai.

1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. buvo skirta reguliuoti santykiams, susijusiems su galimybe asmeniui, pateikusiam informaciją apie nusikaltimą, skųsti atitinkamos valstybės institucijos (pareigūno) nutarimą (nutartį) atsisakyti iškelti baudžiamąją bylą, *ir nebuvo skirta kitiems minėto teisinio fakto* pagrindu galėjusiems atsirasti, pasikeisti ir (arba) pasibaigti santykiams reguliuoti. Todėl neprivalėjo būti numatyta kitų asmenų teisė skųsti nutarimą (nutartį) atsisakyti iškelti baudžiamąją bylą.

Atsisakymo iškelti baudžiamąją bylą institutas savaime nesudarė prielaidų pažeisti kitų asmenų, kurie nebuvo santykių, susijusių su galimybe asmeniui, pateikusiam informaciją apie nusikaltimą, skųsti atitinkamos valstybės institucijos (pareigūno) nutarimą (nutartį) atsisakyti iškelti baudžiamąją bylą, subjektai, teisių ar teisėtų interesų. Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nėra pagrindo teigti, kad anksčiau galiojusio Baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. prieštaravo Konstitucijos 30 str. 1 d. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota svarbi nuostata, kad valstybės institucijos, pareigūnai, viešieji asmenys, kol asmens kaltumas padarius nusikaltimą nebus įstatymo

str. 2 ir 3 d., 413 str. 5 d., 414 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 str. neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, apskritai turi susilaikyti nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio³².

Tačiau su tokia Konstitucinio Teismo argumentacija galima nesutikti, nes kiekvienas sprendimas priimamas baudžiamajame procese turi savo reikšmę įgyvendinant žmogaus teises ir tam tikrais atvejais gali sukelti tam tikras neigiamas teises pasekmes. Kita vertus, 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodeksas buvo papildytas nuostata, kad „gavus pareiškimą ar pranešimą apie padarytą nusikaltimą, jį tiriantis pareigūnas gali išreikalauti reikiamą medžiagą ir atlikti šiame kodekse nustatyta tvarka tardymo veiksmus nusikaltimo požymiams nustatyti: liudytojo apklausą, akistatą, parodymą atpažinti, poėmį, asmens kratą, laikiną nuosavybės teisių apribojimą (asmenų, įtariamų turint nusikalstamai įgyto turto, laikiną nuosavybės teisių apribojimą), apžiūrą, parodymų patikrinimą vietoje, tardymo eksperimentą, pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimą, reviziją, ekspertizę, gauti specialisto išvadą“.³³

Tuo metu baudžiamosios bylos iškėlimo stadijoje buvo atliekamas tikras tyrimas-pirmasis patikrinimas. Jo metu labai kruopščiai įrodinėjamos visos įvykio aplinkybės: objektyviai ir visapusiškai įvertinamos įvykio, atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės, t. y. faktiniai duomenys apie galimą nusikaltimą. Tačiau praktika parodė, kad daugelis atliekamų procesinių veiksmų pirminio patikrinimo metu buvo prievartinio pobūdžio ir jais buvo apriojamos žmogaus, (kuriuo atžvilgiu taikomi tokio pobūdžio veiksmai) teisės. Jeigu tokie veiksmai buvo taikomi konkretaus asmens atžvilgiu turėjo būti numatyta ir tam tikra apskundimo tvarka, t.y. būtų numatyta galimybė tokiam asmeniui kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių atstatymo. Tačiau šios tvarkos numatyta taip ir nebuvo.

Kalbant apie atsisakymą pradėti ikiteisminį tyrimą, numatytą 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 168 str., ikiteisminio tyrimo įstaigose kyla didžiausios diskusijos dėl jo taikymo apimties. Be to, daugelių teisininkų manymų minėto straipsnio nuostatos sureguliuotos labai neaiškiai ir todėl realioje tikrovėje jis suprantamas dviprasmiškai. Nusikalstamos veikos patikrinimo tvarkos naujasis BPK nereglamentuoja. Jis tik nusako galimybę priimti sprendimą pradėti ikiteisminį tyrimą ar jo atsisakyti. O, ikiteisminį tyrimą kontroliuojantys prokurorai iškėlė prerogatyvą pradėti ir atlikti šį tyrimą pagal BPK reikalavimus, nes paprastai įvykio aplinkybės nėra visiškai aiškios, jas reikia tikslinti, t. y. atlikti visus galimus ikiteisminio tyrimo veiksmus.³⁴ Tačiau autoriaus teigimu,

³² *Cit. op.25.*

³³ Valstybės žinios. 2001, Nr. 82-2830. 128 str. 2 d.

³⁴ Griguola G. Ikiteisminio tyrimo pradžios samprata ankstesnio ir dabartinio baudžiamojo proceso praktikoje. 1 dalis // Policija. 2006. Nr. 8. P. 16-18.

atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą taikymo aspekto galioja tam tikra tyrimo forma, kuri turėtų būti atliekama iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo momento. Ikiteisminio tyrimo pradėjimas tampa filtru informacijai, nesusijusiai su nusikalstama veika. Tam tikrais atvejais užtenka informacijos apie nusikalstamos veikos patikrinimo rezultatus, kurie tam tikroje situacijoje gali paneigti arba numatyti nusikalstamos veikos požymių buvimą.³⁵

Perspektyvoje sprendžiamas klausimas dėl minėto straipsnio papildymo ir galimybės taikant šį institutą atlikti tam tikrus procesinius veiksmus. Todėl naujai reguliuojant atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą tikslinga numatyti apskundimo tvarką asmenims, kurių atžvilgiu būtų taikomi baudžiamojo proceso veiksmai turintys prievartinį pobūdį. Kad asmuo, kuriuo atžvilgiu atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą galėtų tiesiogiai kreiptis į teismą, ir tokiu būdu pilnai įgyvendintų savo „teisę kreiptis į teismą“.

Kiek kitokią argumentaciją nagrinėjamo principo realizavimo prasme, Konstitucinis Teismas pateikė dėl turto konfiskavimo arba 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse numatyto laikino nuosavybės teisės apribojimo taikymo baudžiamajame procese. Antai pagal 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodeksą, turto areštas reiškia įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis taikomą priverstinį nuosavybės teisės į turtą arba atskirų šios teisės sudėtinių dalių - valdymo, naudojimosi ar disponavimo laikiną apribojimą, siekiant užtikrinti civilinį ieškinį, galimą turto konfiskavimą ar baudos išieškojimą.³⁶ Pagal 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodeksą, laikinas nuosavybės teisių apribojimas yra procesinė prievartos priemonė, kuria siekiam užtikrinti civilinį ieškinį ar galimą turto konfiskavimą baudžiamajame procese³⁷. Taigi iš esmės šių procesinių prievartos priemonių taikymo objekto teisinis režimas baudžiamajame procese nepasikeitė. Laikinas nuosavybės teisių apribojimas pakeitė turto areštą.³⁸

Konstitucinio Teismo iniciatyva buvo papildytos ir Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos dėl turto arešto - dėl šios priemonės apskundimo tvarkos.³⁹ Čia buvo nustatyta, kad asmuo, kuriuo atžvilgiu buvo taikytos tokios procesinės prievartos priemonės, galiausiai galėjo kreiptis į teismą. Tokia pati apskundimo tvarka yra numatyta 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse.

Tačiau 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodeksas nereglementavo, kad priimtą nutarimą dėl arešto turtui uždėjimo galima apskųsti teismui. Todėl buvo

³⁵ Griguola G. Ikiteisminio tyrimo pradžios samprata ankstesnio ir dabartinio baudžiamojo proceso praktikoje. 2 dalis // Policija. 2006. Nr. 9. P. 18-21.

³⁶ Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-148. 25 str. 25 p.

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys (2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 151 str.). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 379.

³⁸ Goda G. Procesinių prievartos priemonių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte samprata, klasifikacija ir turinys // Teisė. 2000. Nr. 35. P. 24.

³⁹ Valstybės žinios. 1998, Nr. 44-1196.

abejojama, ar Baudžiamojo proceso kodekso ginčijamose normose nustatyta tardytojo priimto nutarimo areštuoti turtą apskundimo tvarka nesiaurina žmogaus teises kreiptis į teismą.

Susidūrus skirtingoms asmenų teisėms ar skirtingiems interesams galimi įvairūs jų derinimo ar gynimo būdai. Tačiau vienas svarbiausių pažeistų teisių ar laisvių gynimo būdų yra jų gynimas teisme. Tokia teisė nustato, kad teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Ypač svarbu tai garantuoti, kai iškyla konfliktas dėl prigimtinių teisių ar laisvių, nes šiuo atveju kalbama apie asmens konstitucinę teisę – teisę į nuosavybės neliečiamumą.

Tokiu būdu, asmens teisių užtikrinimo priemonės valstybės teisinėje sistemoje nustatomos šios valstybės įstatymais, atsižvelgiant į tai, kad viena pagrindinių žmogaus teisių gynybos garantijų yra jo teisė kreiptis į teismą. Realų šios teisės įgyvendinimą lemia paties asmens suvokimas, kad jo teisės ar laisvės pažeidžiamos. Todėl niekas negali kliudyti jam kreiptis į teismą, nes tai yra subjektyvi procesinė Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantuota asmens teisė.⁴⁰ Ši Konstitucinio Teismo argumentacija dėl turto arešto turėjo reikšmės 2002 m. redakcijos BPK. Buvo atsisakyta nuo 1961 m. redakcijos BPK 194¹ ir 194² str., nes atsisakyta nuo baudžiamosios bylos iškėlimo stadijos ir šie straipsniai kėlė didelių abejonių žmogaus teisių apsaugos požiūriu, nes remdamasis surinkta patikrinimo medžiaga, t. y. iki baudžiamosios bylos iškėlimo momento galima buvo naudoti procesinę prievartos priemonę - laikiną nuosavybės teisių apribojimą.⁴¹ Be to, šiuo metu baudžiamajame procese užtikrinta viena žmogaus teisių apsaugos garantijų, kad jeigu prieš asmenį taikomas nuosavybės teisių apribojimas jis turi teisę apskusti prokuroro nutarimą ikiteisminio tyrimo teisėjui, o pastarojo sprendimą – aukštesniajam teismui. Tokia priemonė atliekama 6 mėnesius. Vadinas, nuosekliai ginamos ne tik nukentėjusiųjų, bet ir įtariamųjų teisės.⁴²

Nagrinėjant šį institutą nukentėjusiojo pusėje dr. K. Jovaišas pateikė keletą problemų susijusių su turto konfiskavimu. Tai, kad dabar galiojantis Baudžiamasis kodeksas turto konfiskavimą saisto tik su tokios veikos padarymu ir tiesioginės ar netiesioginės naudos iš jos gavimu. Konfiskuojamas tik konfiskuotinas turtas, kuriuo laikomas nusikaltimo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas. Teismas neturi

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 str. 5 d. ir 242 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.

⁴¹ Goda G. Procesinių prievartos priemonių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte samprata, klasifikacija ir turinys // Teisė. 2000. Nr. 35. P. 23-24.

⁴² Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste // Teisės problemos. 2005. Nr. 49. P. 8.

diskrecijos teisės, jis privalo konfiskuoti tokį turtą – pinigus ar kitus materialią vertę turinčius daiktus, kurie tiesiogiai susiję su nusikalstama veika. Todėl kelia susirūpinimą tokie atvejai, kai nusikalstamu būdu įgytas turtas legalizuojamas ir negalima tiksliai jo identifikuoti, nes pakeičiama turto teisinė padėtis slepiant jo neteisėtą kilmę ir įgijimo šaltinius.⁴³ Šią problemą autorius įvertino nagrinėdamas atvejus dėl turto konfiskavimo asmenims dalyvaujantiems nusikalstamame susivienijime. K.Jovaišos nuomone, nėra būtina šia prasme keisti įstatymus, o reikia tiesiog teisingai interpretuoti ir taikyti Baudžiamojo kodekso nuostatas, kurios neatmeta galimybės konfiskuoti asmenų, nuteistų už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, turtą, įgytą per šios veikos laikotarpį.⁴⁴ Todėl pasak autoriaus, turto konfiskavimo taikymo prielaida yra ne samprotavimai ir išvedžiojimai apie įgyto turto legalumą, kurie neturi jokių sąsajų su faktais, o nustatytomis aplinkybėmis pagrįsti duomenys dėl konfiskuotino turto tikrosios kilmės.⁴⁵

2. 2. „Teisės į gynybą“ principo realizavimas

„Teisė į gynybą“ principas yra įtvirtintas ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bet ir tarptautinėse dokumentuose. Šis principas jau senokai pripažintas tarptautinėje teisėje, todėl žmogaus pagrindinių teisių užtikrinimo prasme jas galima laikyti pamatinėmis, kuriuos pripažintos visame pasaulyje, ypač tose valstybėse, kuriose yra remiama teisinės valstybės idėja. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje teisė į gynybą yra viena pagrindinių žmogaus teisių. Baudžiamajame procese realizuojant nekaltumo prezumpcijos principą ir užtikrinant teisingą bylos nagrinėjimą, kiekvienas asmuo įtariamasis nusikaltimu gali gintis ir pateikti nusikaltimą paneigiančius argumentus. Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai; gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, nemokamai gauti advokato pagalbą.⁴⁶

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 6 d. numatyta, kad asmeniui, kuris įtariamasis padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios

⁴³ Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste // Teisės problemos. 2005. Nr. 49. P. 9-10.

⁴⁴ Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste // Teisės problemos. 2005. Nr. 49. P. 16.

⁴⁵ Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste // Teisės problemos. 2005. Nr. 49. P. 22.

⁴⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987. 6 str. 3 d

apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą. Pagrindinės procesinės priemonės, sudarančios teisės į gynybą turinį, reglamentuotos Baudžiamojo proceso kodekse, kuris ne tik įtvirtina įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo teisę į gynybą nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos, bet ir nustato ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teismo pareigą užtikrinti galimybę pasinaudoti teise į gynybą (2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 10 str.). Šioje Konstitucijos normoje garantuota asmens teisė į gynybą suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo bei galimybė jomis pasinaudoti, nes teisė į gynybą yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. Garantuojant asmens teisę į gynybą sudaromos prielaidos kiekviena, kuris padarė nusikaltimą, teisingai nubausti ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebus patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir nuteistas.

Dėl šių teisių įgyvendinimo baudžiamajame procese Konstitucinis Teismas pateikė labai reikšminga argumentaciją, nes čia buvo sprendžiamas klausimas *dėl draudimo kliudyti advokatui be pašalinių susitikti su klientu*. 1961 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso 58 str. 2 d. 3 p. buvo numatyta, kad gynėjas nuo to momento, kai jam leidžiama dalyvauti byloje, turi teisę po pirmos apklausos matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju be pašaliečių. Šių pasimatymų skaičius ir trukmė neribojami. Jeigu yra pagrindas manyti, kad tokie pasimatymai turės neigiamos įtakos išsamiam ir nešališkam bylos aplinkybių ištyrimui, kvotėjui ar tardytojui leidžiama dalyvauti gynėjo pokalbiuose su ginamuoju ir kontroliuoti susirašinėjimą su įtariamuoju ar kaltinamuoju per pirmąsias penkiolika sulaikymo ar kardomojo kalnimo dienų. Toliau dalyvauti gynėjo pokalbiuose su ginamuoju ir kontroliuoti susirašinėjimą buvo leidžiama tik prokuroro ar teisėjo sutikimu. Pažymėtina kad 2002 m. Baudžiamojo proceso kodekse nenumatyta teisės saugos pareigūnui dalyvauti gynėjo ir ginamojo pokalbiuose, bet yra nuostata kad gynėjas turi teisę matytis su sulaikytu arba suimtu įtariamuoju be pašaliečių. Šių pasimatymų skaičius ir trukmė neribojami.⁴⁷

Ankščiau galiojusio, ir dabartinio Advokatūros įstatymo redakcijoje nustatyta, kad draudžiama kliudyti advokatui be pašalinių susitikti su klientu. Tokiu atveju draudžiama riboti teisę į gynybą dalyvaujant teisės saugos pareigūnui pokalbiuose tarp gynėjo ir ginamojo.

Tačiau šio klausimu Konstitucinis Teismas pareiškė kitokia nuomonė. Nagrinėdamas šį klausimą buvo apžvelgti tarptautinių organizacijų, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir

⁴⁷ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 48 str. 2 d. 3 p.

kitų demokratiškos šalių nacionalinės teisės dokumentai, kuriose nustatytos teisinės įtariamojo ar kaltinamojo bendravimo su advokatu be pašaliečių apribojimo prielaidos.

Taigi, teisė į gynybą - tai visuma įtariamajam ir kaltinamajam įstatymo suteiktų teisių gintis nuo iškilusio įtarimo ar pareikšto kaltinimo. Konstitucinio Teismo nuomone, šios teisės gali būti ribojamos įstatymu, tačiau neperžengiant protingų ribų. Svarbiausia, kad byla būtų ištirta visapusiškai ir objektyviai ir, kad tam netrukdytų neteisėtos gynybos priemonės. Be to, būtų netinkamai realizuojama nuostata, kad nusikaltimą padaręs asmuo turi būti teisingai nubaustas.

Tokiu būdu Konstitucinis Teismas 1997-10-01 nurodė, kad Baudžiamojo proceso kodekso (1961 m. redakcija) nuostata nesuderinta su Advokatūros įstatymu, kuriame deklaruojama kad draudžiama kliudyti advokatui be pašalinių susitikti su klientu.“ Baudžiamojo proceso kodeksas yra privalomas visiems proceso subjektams. Baudžiamajame procese gynėjas, kaip ir kiti proceso dalyviai, privalo vadovautis baudžiamojo proceso įstatymu. Todėl, šiuo atveju remtis Advokatūros įstatymu negalima nes ši problema buvo kolizinio pobūdžio, o kolizijų šalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva. Be to, Advokatūros įstatyme kalbama apie klientus apskritai, tuo tarpu Baudžiamojo proceso kodekse kalbama apie įtariamąjį ir kaltinamąjį, t. y. apie proceso dalyvius. Todėl baudžiamojo proceso įstatyme nustatytų gynėjo pasimatymo su ginamuoju sąlygų jokių būdu negalima laikyti kliudymu. Tai yra įstatyminė procedūra.

Analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, matome, kad ji realiai įtakoja ir būsimus įstatymo leidėjo sprendimus. Tačiau, mano nuomone, tokia Konstitucinio Teismo išvada „teisės į gynybą“ principo realizavimo baudžiamajame procese prasme nėra teisinga, nes atskleisti nusikaltimą yra ne nusikaltimą padariusio asmens, o pareigūno užduotis. Čia turi būti naudojamos visos teisės į gynybą ir tada tiriant nusikaltimus nebūtų pažeista nekaltumo prezumpcija. Jeigu būtų nustatyti duomenys dėl neteisėtų gynybos priemonių baudžiamajame procese, tikslinga būtų tokį gynėją nušalinti, kaip yra numatyta 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse.

Konstitucinis Teismas yra ne karta konstatavo, kad vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų yra nuostatai, jog teisės aktų galia nukreipiama į ateitį, kad galioja tik paskelbti teisės aktai. Be to, nagrinėjamame nutarime buvo iškeltas klausimas dėl teisės normų kolizijos, kurios šalinimas yra įstatymo leidėjo prerogatyva. 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse, nuostatos dėl teisėsaugos pareigūno dalyvavimo susitikimuose tarp gynėjo ir ginamojo (įtariamojo, kaltinamojo) nėra. Jeigu

ikiteisminio tyrimo metu prokuroras, o teismo proceso metu bylą nagrinėjantis teismas, nustato, kad gynėjas naudoja neteisėtas gynybos priemones, turi teisę nušalinti gynėją.⁴⁸

Iš Konstitucinio Teismo nutarimo išplaukia viena aštriausių baudžiamajame procese problemų, kad nėra tinkamai sureguliuotas institutas dėl neteisėtų gynybos priemonių. Be to, patys procesualistai neneigia, kad „baudžiamąjį proceso įstatymas neformuoja vieningos gynybos priemonių definicijos, taip pat nenurodo, kokios problemos laikytinos neteisėtomis“.⁴⁹ Apžvelgus atitinkama Aukščiausiojo Teismo praktiką taip pat nerandom vieningos nuomonės šiuo klausimu. Be to, nei Baudžiamąjį proceso kodekse nei kituose įstatymuose nėra numatyta vieningo kriterijaus pagal kurį galima būtų spręsti klausimą dėl gynėjo taikomų neteisėtų gynybos priemonių.

Todėl tikslinga būtų patikslinti šį institutą baudžiamajame procese, t. y. numatyti bendrus kriterijus pagal kuriuos galima būtų spręsti klausimą dėl gynėjo naudojamų neteisėtų gynybos priemonių ir jo nušalinimo. Ir, tokio pobūdžio klausimas būtų priskirtas tik išimtinai teismo kompetencijai, nes „teisė į gynybą“ principas yra konstitucinis principas ir jo netinkamas realizavimas traukiant asmenį baudžiamajon atsakomybėn nebūtų suderintas su baudžiamajame procese vykdomu teisingumu.

2. 3. „Asmens teisės į teisingą teismą“ („viešumo“) principo realizavimas

Konstitucijos 31 str. 2 d. nustatyta: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“ Taigi, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintas „asmens teisės į teisingą teismą“ principas. Šis principas, be kita ko, reiškia, kad teismas privalo besąlygiškai laikytis konstitucinių principų ir juos įtvirtinančių įstatymų reikalavimų dėl baudžiamąjį proceso šalių lygybės įstatymui, o teismas, turi būti bešališkas ir nepriklausomas. Tai - svarbiausios prielaidos, kad teisme būtų visapusiškai, nuodugniai bei objektyviai ištirtos bylos aplinkybės ir nustatyta tiesa bei teisingai pritaikyti baudžiamieji įstatymai.

Sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimus svarbus yra įrodymų rinkimas ir jų vertinimas. Kaltinimo dėl padaryto nusikaltimo pagrindimui baudžiamajame procese, be kitų įrodymų, didelę reikšmę turi liudytojų bei nukentėjusiųjų

⁴⁸ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 49 str. 1 d.

⁴⁹ Goda G., Merkevičius R., Jasaitis G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J., Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį proceso kodekso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: 2003. P. 129-130.

parodymai. Šių parodymų patikimumas yra būtina sąlyga, jei norima išvengti neteisingo ar nepagrįsto asmens nuteisimo. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju būtina užtikrinti šias kaltinamojo procesines garantijas: a) kaltinamasis turi teisę pats apklausti kaltinimo liudytojus; b) kaltinimo liudytojus turi teisę apklausti ir kaltinamojo gynėjas; c) gynybos liudytojai turi būti apklausti tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir kaltinimo liudytojai. Minėti aspektai sudaro vieną iš teisingo proceso sudedamųjų dalių – priemonių lygybės principą. Tačiau kartais šį procesą gali lemti ir papildomos proceso dalyvių garantijos, pavyzdžiui, liudytojų apsaugos priemonės arba jų anonimiškumas.⁵⁰

Liudytojui ar nukentėjusiajam duoti teisingus parodymus baudžiamojoje byloje kai kuriais atvejais gali būti nesaugu. Todėl šiuo metu daugelyje valstybių yra nustatytos įvairios liudytojų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio jiems priemonės: sudaroma galimybė pakeisti gyvenamąją vietą, pavardę, darbą, ar padarius plastinę operaciją, veido bruožus ir pan. Baudžiamuosiuose įstatymuose paprastai yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už tokį siekimą bet kuria forma paveikti liudytoją. Siekiant apsaugoti liudytoją ar nukentėjusįjį nuo galimo fizinio ar psichinio poveikio, yra numatytas jų išlaptinimas baudžiamajame procese.

Konstitucinis Teismas savo nutarime⁵¹ apžvelgė Europos žmogaus teisių teismo praktiką, kuri pripažino, kad tam tikrais atvejais išlaptintų liudytojų naudojimas nepažeidžia Konvencijos⁵² (bylos: Lüdi prieš Šveicariją (*Cour Eur. D. H., arrzt Lüdi du 15 juin 1992, series A n° 238*); Doorson prieš Nyderlandus (*Cour Eur. D. H., arrzt Doorson c. Pays-Bas, Recueil 1996-II*); Van Mechelenas ir kiti prieš Nyderlandus (*Cour Eur. D. H., arrzt Van Mechelen et autres c. Pays-Bas, Recueil 1997-III*).

Taigi, duodantis parodymus liudytojas ar nukentėjusysis, turi būti įstatymų nustatytomis priemonėmis tinkamai apsaugotas nuo neteisėto poveikio. Kartu visuomenė ir valstybė yra suinteresuotos, kad kiekvieno asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, byla būtų išnagrinėta teisingai. Asmeniui, kaltinamam padarius nusikaltimą, Konstitucijoje garantuojama, kad jo byla bus išnagrinėta viešai ir teisingai. Jis turi turėti teisę gintis nuo pareikšto kaltinimo. Tačiau praktika rodo, kad dėl liudytojo ar nukentėjusiojo asmens tapatybės duomenų išlaptinimo kaltinamojo teisės į gynybą realizavimas yra sudėtingesnis. Tai reiškia, kad baudžiamojo proceso normose, nustatančiose liudytojų ar nukentėjusiųjų išlaptinimo bei jų parodymų davimo tvarką,

⁵⁰ Jurka R. Išlaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą teismą // Teisės problemos. 2004. Nr. 44.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ str., 267 str. 5 p. ir 317¹ str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2000, Nr.80-2423.

⁵² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

minėtos teisės turi būti suderintos. Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog garantuojant asmens teisių apsaugą, būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu.⁵³ Be to, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad liudytojų ar nukentėjusiųjų išlaptinimas galimas tik kaip išimtinė priemonė, kai būtina užtikrinti jų saugumą ir kai išlaptintų liudytojų ar nukentėjusiųjų apklausos teisminiame posėdyje tvarka bei jų parodymų tyrimas ir naudojimas neapriboja ir nepaneigia asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, konstitucinės teisės į gynybą, taip pat į teisingą bylos nagrinėjimą.

Pagal Aukščiausiąjį Teismą „nukentėjusiajam ar liudytojui anonimiškumas gali būti taikomas tik esant svarbioms priežastims, dėl kurių turi būti užtikrinamas parodymus duodančio asmens duomenų slaptumas. Daugelyje Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų yra nurodyta, jog tam, kad būtų taikomas anonimiškumas, turi būti reikšmingas ir pakankamas pagrindas“.⁵⁴

Baudžiamojo proceso kodekso 199 str. nurodyta, kad anonimiškumas nukentėjusiajam ir liudytojui taikomas tik įstatymo nurodytais pagrindais. Pasak procesinės teisės mokslininkų anonimiškumo taikymo pagrindai sudaro išbaigtą ir griežtą sistemą. Jeigu nors vieno pagrindo trūksta, anonimiškumas negali būti taikomas.⁵⁵ Pavyzdžiui, jeigu ikiteisminio tyrimo metu įtariamojo nusikalstama veika perkvalifikuojama ir jis nėra įtariamas sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymu, nėra vieno iš anonimiškumo taikymo pagrindų, perkvalifikavus įtariamojo veiką, kartu turi būti panaikintas ir anonimiškumo taikymas liudytojui.⁵⁶

Tačiau tokioms teisininkų nuostatoms ir įstatyme nurodyta straipsnio 2 dalyje dispozicija yra ginčytinos. Nukentėjusiojo ir liudytojo anonimiškumas yra viena iš aktualiausių apsaugos priemonių baudžiamajame procese. Pasak procesualistų: „liudytojų apsaugos priemonių mechanizmas nei organizacine, nei juridine prasme nėra pakankamas šiuo metu galiojančiuose Lietuvos Respublikos įstatymuose. Akivaizdu, jog kovoje su nusikalstamumu apsaugos priemonių mechanizmo *de jure* prasme, problema lieka

⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-05-11 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 42-1345.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-03-28 nutartis „Esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, padaryti nagrinėjant bylą apeliacine tvarka (pažeisti BPK 320 str. reikalavimai)“. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=31184>

⁵⁵ Goda G., Merkevičius R., Jasaitis G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J., Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: 2003. P. 540.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-02-26 konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams ir rajonų apylinkių teismams” Dėl BPK 199 straipsnio taikymo”. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=26563>

neišspręsta. Svarstant liudytojų apsaugos priemonių mechanizmo patikimumą bei veikimo efektyvumą didžiausias akcentas tenka šio klausimo teisiniam reglamentavimui”.⁵⁷

Praktikoje pasitaiko tokių situacijų, kai liudytojui ir nukentėjusiajam dėl jų dalyvavimo baudžiamojoje byloje keliami tikrai reali grėsmė, o anonimiškumo taikyti negalima nes nėra visų įstatyme išvardintų pagrindų. Todėl praktikoje šis institutas nėra paplitęs ir jis labai retai taikomas, todėl nėra efektyvus baudžiamajame procese. Be to, pasitaiko tokių grėsmių, kurie nėra nurodyti tarp įstatyme išvardintų pagrindų ir todėl nėra pagrindo taikyti anonimiškumą. Pasak R. Jurkos, kaltinamojo teisę į teisingą procesą valstybė privalo realizuoti tokiomis priemonėmis, jog ir pats kaltinamasis, ir *kiti proceso dalyviai (įslaptinti liudytojai)* būtų saugūs. Autorius siūlo derinti kaltinamojo ir liudytojo teises į jų saugumą, nuosekliai vertinant teisingumo uždavinių ir asmenybės interesų turinį, kad deramai būtų išlaikyti liudytojo apsaugą garantuojantys svarbiausi pradai: a) liudytojas turi teisę saugiai duoti parodymus; b) valstybė turi pareigą apsaugoti liudytojus; c) kriminalizavimas veiku, kuriomis siekiama įbauginti ar bauginami liudytojai; d) tinkamas pareigos liudyti įgyvendinimas; e) alternatyvių parodymų davimo būdų nustatymas. Jeigu šių pradų paisoma kyla abejonių dėl valstybės pajėgumo užtikrinti proceso dalyvių teisių ir interesų suderinamumą.⁵⁸

Doc. dr. A. Barkauskas ir dr. A. Čepas nagrinėdami šią aktualią problemą pritarė, kad „Anonimiškumo taikymo liudytojui pagrindai, galima sakyti, dvelkia pernelyg dideliu statiškumu“.⁵⁹ Nagrinėjamu klausimu buvo akcentuojama, kad baudžiamojo proceso teisės doktrinoje *sensu largo* liudytojų apsaugos priemonių mechanizmą sudaro dvi teisinių priemonių grupės⁶⁰: 1) *specialioji procesinė apsauga*; ir 2) *specialioji teisinė apsauga*.⁶¹ Specialiųjų procesinių apsaugos priemonių grupė apima tik tas priemones ir jų užtikrinimo garantijas, kurios yra reglamentuojamos Baudžiamojo proceso įstatyme. Specialiųjų teisinių priemonių grupę reglamentuoja specialus įstatymas.⁶² Savo turiniu ir apimtimi jos yra kildinamos iš bendrųjų teisės principų, įtvirtintų daugelyje tarptautinių teisės aktų bei kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose. Ši grupė neapima apsaugos priemonių, nustatytų Baudžiamojo proceso kodekse. Mokslininkų nuomone, šios dvi priemonių grupės – tai lyg du poliai, kurie atskirų baudžiamojo proceso stadijų metu

⁵⁷ Barkauskas A., Čepas A. Liudytojų apsauga: teisinių apsaugos priemonių mechanizmo vertinimas // Teisės problemos. 2003. Nr. 40. P. 51-72.

⁵⁸ Jurka R. Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisę į teisingą procesą // Teisės problemos. 2004. Nr. 44. P. 105.

⁵⁹ Barkauskas A., Čepas A. Liudytojų apsauga: teisinių apsaugos priemonių mechanizmo vertinimas // Teisės problemos. 2003. Nr. 40. P. 51-72.

⁶⁰ Шешуков М. П. Латвийское законодательство о защите лиц, содействующих правосудию по уголовным делам // Государство и право, 1999, No 2.

⁶¹ Barkauskas A., Čepas A. Liudytojų apsauga: teisinių apsaugos priemonių mechanizmo vertinimas // Teisės problemos. 2003. Nr. 40. P. 51-72.

⁶² Valstybės žinios. 1996, Nr. 20-520.

persipina ir gali būti taikomos lygiagrečiai. Tačiau specialioji teisinė apsaugos priemonių grupė savo apimtimi yra žymiai platesnė, kadangi šios grupės priemonės gali būti taikomos iki, baudžiamojo proceso veiklos metu ir po jos.

Saugant liudytojus, E. Kondratjevas siūlo „ieškoti vieningos koncepcijos baudžiamojo proceso dalyvių gynybos problemai spręsti. Ir, tokia koncepcija nebūtinai turi būti tam tikro dokumento pavidale, bet doktrininių pažiūrų sistemos formoje, kuri turi nustatyti bendrą kryptį baudžiamojo proceso dalyvių gynybos instituto formavime. Šios koncepcijos objektu turėtų būti teisėsaugos institucijų veikla realizuojant proceso dalyvių gynybos priemones, jos tendencijos ir nusikaltimų tyrimo ypatumai specifinėmis sąlygomis. Šios koncepcijos tikslas – išdirbti vieningą kryptį sprendžiant šią problemą, kas padėtų išvengti visą eilę kolizijų ir padėtų greičiau sukurti gynybos sistemą“.⁶³

Todėl manau, kad šiame baudžiamojo proceso institute tikslinga nustatyti daugiau diskrecijos sprendžiant klausimą dėl nukentėjusiojo arba liudytojo anonimiškumo. Tokiu atveju tikslinga suderinti Baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo nuostatas su Baudžiamojo proceso kodeksu. Tikslinga praplėsti ir patikslinti anonimiškumo taikymo nukentėjusiajam ir liudytojui pagrindus baudžiamajame procese. Kadangi šios problemos yra glaudžiai susijusios su konstituciniais „viešumo“ ir „teisė į gynybą“ principų ribojimais būtų tikslinga, kad anonimiškumo pagrindumą pagal pateiktus prokuroro ir ikiteisminio tyrimo tyrėjo duomenis nagrinėtų teismas.

Be to, reikia pažymėti, kad nagrinėjama liudytojo apsaugos problematika (saugumo priemonė) daugiau yra „pasyvaus“ pobūdžio. Praktikoje rekomenduojama taikyti ir aktyvias priemones, kad nustatyti ir patraukti baudžiamajon atsakomybėn asmenis kaltus dėl poveikio priemonių taikymo proceso dalyviams atžvilgio. Tuo tikslu ikiteisminio tyrimo pareigūnai privalo tampriai bendradarbiauti su operatyvinės veiklos subjektais.

Lietuvos Respublikos Konstitucija numato teismo nagrinėjimo viešumo konstitucinį principą, kuris yra įtvirtintas baudžiamajame procese. Konstitucinis Teismas analizuodamas liudytojų ir nukentėjusiųjų išlaptinimo problema, akcentavo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 str. nuostatą, kurioje numatyta galimybė bylas nagrinėti kaip viešai, taip ir uždaru teismo posėdžiu.

Baudžiamojo proceso kodekso numato, kad bylos visuose teismuose nagrinėjamos viešai, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja valstybės, tarnybos, profesinės ar komercinės paslapties saugojimo interesams. Kadangi išlaptinti liudytojo ar nukentėjusiojo asmens

⁶³ Кондратьев Е. Е. Пути решения проблемы защиты свидетелей // Право и безопасность, 2004, No 1.

tapatybę padedantys nustatyti duomenys priskiriami valstybės paslapčiai⁶⁴, tokios bylos nagrinėjamos neviešai Pagal Konstitucinį Teismą, - Baudžiamojo proceso kodekse vartojama sąvoka „neviešas” savo prasme yra tolygi Konstitucijoje pavartotai sąvokai „uždaras”.⁶⁵

. Lietuvos Respublikos Konstitucija nedraudžia įslaptintą liudytoją ar nukentėjusįjį apklausti neviešame teismo posėdyje. Todėl šio baudžiamojo proceso instituto taikymas neprieštarauja konstituciniam principui „asmens teisės į teisingą teismą“. Procesualistų nuomone, liudytojas ar nukentėjusysis, kuriems taikomas anonimiškumas, „turi būti apklausiami neviešame teismo posėdyje sudarius akustines ir vizualines kliūtis, trukdančias kitiems nagrinėjimo teisme dalyviams nustatyti šio proceso dalyvio asmens tapatybę. Tais atvejais, kai liudytojas, kuriam taikomas anonimiškumas, nėra šaukiamas į teisiamąjį posėdį, jo duoti parodymai ikiteisminio tyrimo metu balsu gali būti perskaitomi teisiamajame posėdyje. Taigi BPK nuostatų analizė sudaro pagrindą išsamiau vertinti anonimiškumo taikymo sąlygas, o gal net tobulinti bei optimizuoti jų reglamentaciją“.⁶⁶ Realizuojant baudžiamajame procese teisę į teisingą teismą mokslinėje doktrinoje yra iškelta nemažai problemų, kurie susiję su netinkamu baudžiamojo proceso reglamentavimu ir teismų darbo organizavimu. Pavyzdžiui, viena aktualiausių problemų - tai ikiteisminio tyrimo vilkinimo atvejai. Galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse įtariamąjį teisė į greitą ikiteisminį nusikalstamos veikos tyrimą įgyvendinimas gana vangiai dėl pernelyg formalizuoto proceso, didelio ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų darbo krūvio.⁶⁷ Jurka R. iškelia problemą, kad teisė paduoti skundą dėl bylos vilkinimo turi tiksliai įtariamasis, jo atstovas ar gynėjas, o nukentėjusiajam, kaip suinteresuotam proceso dalyviui, tokia teisė nesuteikta. Todėl dėl šio klausimo tikslinga būtų papildyti nukentėjusiojo teises baudžiamajame procese.

Šiuo metu Baudžiamojo proceso kodekse viešumo principas įgyvendinamas tiksliai siaurąja prasme, fragmentiškai, nes paprastai įtvirtintas tik teismo nagrinėjimo viešumas, reiškiantis, kad bet kuris asmuo turi teisę būti teismo salėje per teismo posėdį. Bet neįgyvendinamas viešumo principas plačiąja prasme – po teismo posėdžio nedalyvaujantiems byloje asmenims.⁶⁸ Tai, kad negalima viešai susipažinti su teismų praktika. Praktikoje pasitaiko atveju, kai suvaržoma asmens teisė į viešą procesą dėl

⁶⁴ Valstybės žinios. 1999, Nr. 105-3019. 7 str. 1 d. 21 p.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ str., 267 str. 5 p. ir 317¹ str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423.

⁶⁶ Barkauskas A., Čepas A. Liudytojų apsauga: teisinių apsaugos priemonių mechanizmo vertinimas // Teisės problemos. 2003. Nr. 40. P. 51-72.

⁶⁷ Jurka K. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005. P. 36.

⁶⁸ Jurka K. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005. P. 38.

netinkamo pranešimo apie teismo posėdį ir pranešimo per spaudą tik apie bylos nagrinėjimo teisme laiką, neužsiminant nieko apie teismo nagrinėjimo vietą.⁶⁹

2. 4. Bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio realizavimas

Nemažai diskusijų buvo sulaukta taikant privataus kaltinimo institutą. 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekse buvo įtrauktos privataus kaltinimo bylų rūšys, pagal kurias numatyta, jei konkreti nusikalstama veika neturi visuomeninės reikšmės, baudžiamųjų bylų procesas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas ir jose ikiteisminis tyrimas neatliekamas.⁷⁰

Šią nuostatą ikiteisminio tyrimo įstaigos suprato labai skirtingai ir iki šiol ikiteisminio tyrimo įstaigose nepagrįstai pradedamos baudžiamosios bylos. Antai, dėl paprastų sumušimų sveikatos apsaugos įstaigos (ligoninės, poliklinikos) pranešama policijai ir tokių institucijų pagrindu pradedami ikiteisminiai tyrimai. Taigi dėl paprastų sumušimų (nesukeliančių bent kiek sunkesnių pasekmių), nesant nukentėjusiojo išreikštos valios tyrimai vyksta viešojo kaltinimo forma ir dauguma jų nutraukiami. Nors teisę pradėti ikiteisminį tyrimą turi pasinaudoti tik tai nukentėjusysis. Tai yra viena aktualiausių problemų baudžiamajame procese, kuri neišspęsta iki šiol. Ikiteisminio tyrimo įstaigose kalbama apie perspektyvą įteisinti sveikatos sutrikdymo nustatymą ir pirminį įvykio patikrinimą iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo momento. Ši tendencija pagaliau įpusėjo ir teismai kreipėsi su prašymu į Konstitucinį Teismą dėl tam tikrų Baudžiamojo proceso kodekso straipsnių reglamentuojančių privatų kaltinimą atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatom. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad privatus kaltinimas – baudžiamojo proceso institutas, turintis šimtametes tradicijas ir žinomas daugelyje Europos valstybių. Privataus kaltinimo bylų proceso reglamentavimo ypatumus lemia tai, kad šiame procese pirmiausia siekiama sutaikyti konfliktuojančius asmenis. Kitas baudžiamojo proceso tikslas – nustatyti, ar įtariamas, kaltinamas asmuo yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką, ir, jeigu yra pagrindas, teisingai jį nubausti – yra įgyvendinamas tik jeigu sutaikyti nepavyksta. Privataus kaltinimo bylų procesas – tai specifinis teisinis konfliktų sprendimo būdas, kai tam tikro konflikto juridizavimą (kriminalizavimą) ir asmens patraukimą baudžiamajai atsakomybei lemia ne valstybės institucijų (pareigūnų), bet nukentėjusiojo valia kreiptis į kompetentingas valstybės

⁶⁹ Jurka K. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005. P. 39.

⁷⁰ Valstybės žinios. 2002, NR. 37-1341. 407 str.

institucijas, kad būtų pradėtas baudžiamasis procesas, ir kai iki pat asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, pripažinimo kaltu arba nekaltu konflikto šalys turi galimybę susitaikyti ir šitaip sudaryti teisinės prielaidas nutraukti pradėtą baudžiamąjį procesą. Privataus kaltinimo bylų procesas – tai toks procesas, kai dėl tam tikrų nusikalstamų veikų asmenį kaltina ne valstybės institucija (pareigūnas), o pats nukentėjęsysis (ar jo atstovas). Tai anaiptol nereiškia, kad jeigu nukentėjęsysis (ar jo atstovas) nekaltina asmens dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių baudžiamajai atsakomybei paprastai traukiama privataus kaltinimo tvarka, šis asmuo apskritai negali būti traukiamas baudžiamajai atsakomybei, tačiau toks procesas nėra privataus kaltinimo bylų procesas.⁷¹

Konstitucinis Teismas savo nutarime pateikė bendrąjį baudžiamojo proceso modelį, kuris iš esmės atitinka bendrajam baudžiamojo proceso konstituciniam modeliui, ir kuris apima du skirtingus etapus – ikiteisminį tyrimą ir baudžiamosios bylos nagrinėjimą teisme.

Kai kurios 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso formuluotės dažnai naudojamos tiriant privataus kaltinimo bylas, - „dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų“, „nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę“, „baudžiamąjį procesą dėl šių veikų turi teisę pradėti ir prokuroras“.

Be to, Konstitucinis Teismas savo nutarime pabrėžė, kad nuostata „baudžiamųjų bylų procesas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ir kad šiose bylose ikiteisminis tyrimas neatliekamas, išskyrus Baudžiamojo proceso kodekso 409 str. numatytus atvejus“, neprieštaruja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas patvirtino, kad ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų, numatytų Baudžiamojo proceso kodekso 407 str., atliekamas bendra tvarka, jeigu nusikalstamos veikos padarymu įtariamas asmuo nėra žinomas.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Baudžiamojo proceso kodekso 407 str. ir 409 str. nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris leidžia nuo nusikalstamos veikos, nurodytos Baudžiamojo proceso kodekso 407 str. nukentėjusiam asmeniui (jo atstovui) pažeistas teises ar teisėtus interesus ginti arba privataus kaltinimo bylų proceso tvarka (nukentėjusiam asmeniui arba jo teisėtam atstovui kreipiantis į teismą), arba bendra tvarka (nukentėjusiam asmeniui arba jo teisėtam atstovui kreipiantis į prokurorą).⁷²

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 str. 5 d., 244 str. 2 d., 407 str., 408 str. 1 d., 412 str. 2 ir 3 d., 413 str. 5 d., 414 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 str. neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

⁷² *Ibidem*, 44

2. 5. „Nuosavybės neliečiamumo“ principo realizavimas

Turto konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto, esančio pas kaltininką, jo bendrininką ar kitus asmenis, paėmimas valstybės nuosavybėn. Turtas konfiskuojamas kai priimamas atitinkamas nuosprendis ar nutraukiamas procesas, ir konfiskuojamas tik tas turtas, kuris buvo nusikaltimo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas.⁷³ 2002 m. redakcijos Baudžiamojo kodekso 72 str., kuris reglamentuoja turto konfiskavimą, numatyti konfiskuotino turto variantai. Pagal 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodeksą, turto konfiskavimas yra baudžiamojo poveikio priemonė, kuri skiriama padėti įgyvendinti bausmės paskirtį. Pagal 1961 m. redakcijos Baudžiamojo kodekso nuostatas, turto konfiskavimas yra priverstinis neatlygintinas paėmimas valstybės nuosavybėn viso ar dalies turto, kuris yra asmeninė nuteistojo nuosavybė, arba turto, kuris yra perduotas valdyti kitiems asmenims, tačiau gautas nusikalstamu būdu.⁷⁴ Taigi, 1961 m. redakcijos Baudžiamajame kodekse taip pat buvo numatytas sąrašas nusikaltimų už kurių padarymą buvo skiriamas turto konfiskavimas (kaip papildoma bausmės rūšis). Dėl nusikaltimo įrankių ir priemonių, taip pat pinigų ir kitų vertybių, gautų nusikalstamos veiklos būdu, turto konfiskavimas buvo taikomas kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Teismo nuosprendyje, nutartyje ar nutarime nutraukti ar atsisakyti iškelti baudžiamąją bylą buvo išsprendžiamas daiktinių įrodymų klausimas. Kaltinamajam priklausantys nusikaltimo įrankiai ir priemonės buvo konfiskuojami ir perduodami atitinkamoms organizacijoms arba sunaikinami; pinigai ir kitokios vertybės, gauti ar įgyti nusikalstamu būdu, jeigu teisėti jų savininkai nenustatyti, teismo nuosprendžiu buvo perduodami į valstybės pajamas, kiti daiktai atiduodami teisėtiems jų savininkams, o jų nenustačius pereidavo valstybės nuosavybėn. Ginčai kylantis dėl šių daiktų priklausomybės buvo sprendžiami civilinio proceso tvarka.⁷⁵

Taikant lyginamąjį 1961 m. ir 2002 m. redakcijų Baudžiamojo proceso kodeksų normų metodą galima pastebėti, kad ankstesniame procese turto konfiskavimas buvo taikomas kiek plačiau, ir šiuo atveju teisingumas teisiamo asmens atžvilgiu buvo tikrai represinio pobūdžio. Dėl turto konfiskavimo ir kitų baudžiamojo proceso institutų taikymo realizuojant nuosavybės neliečiamumo principą buvo papildyta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. Dabartinėje baudžiamojo proceso praktikoje taikant įvairias procesines prievartos priemones ribojančias asmens konstitucines teises, šio principo laikymasis yra itin svarbus. Konstitucinis Teismas

⁷³ Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741. 72 str.

⁷⁴ Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-147. – 35 str. 2 d.

⁷⁵ Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-148. 93 str. 1 d. 1 ir 2 p.

išaiškino, kad nuosavybės neliečiamumas reiškia savininko, kaip subjektinių teisių į turą turėtojo, teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo teisių, taip pat valstybės pareigą ginti ir saugoti nuosavybę nuo neteisėto kėsینimosi į ją. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. 2 d. yra įtvirtinta, kad nuosavybės teises saugo įstatymai.

Tačiau ne viename nutarime Konstitucinis Teismas buvo pažymėjęs apie tokių teisių ribojimo galimybes. Pagal Konstituciją nuosavybės teisė nėra absoliuti ir tuo atžvilgiu, jog ji gali būti įstatymu ribojama dėl nuosavybės objekto pobūdžio, dėl padarytų teisei priešingų veikų ir/arba dėl visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio.⁷⁶ Subjektinės teisės, tai yra savininko teisės valdyti turą, juo naudotis ir disponuoti, gali būti įstatymais ribojamos dėl turimo turto pobūdžio (ginklai, narkotinės priemonės ir kt.), arba dėl visuomenei būtino intereso (ekologinės problemos ir kt.), arba dėl savininko padarytų veiksmų.⁷⁷

Įstatymuose nustatyta, kad į savininko turą gali būti nukreipti išieškojimai pagal prievoles, atsirandančias iš sutartinių, deliktinių, šeimos ar kitų santykių. Tai, kad turtas gali būti paimamas, patvirtina ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. 3d., kurioje numatyta: "Nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama". Be to, nei galiojanti kitų įstatymų sistema, nei visuotinai pripažintos tarptautinės teisės normos nepaneigia galimybės įstatymais nustatytomis sąlygomis ir tvarka nusavinti turą arba apriboti jo valdymą, naudojimą ar disponavimą juo.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 str. yra įtvirtintas visuotinis reikalavimas: "Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių". Jeigu asmuo, realizuodamas nuosavybės ar kitokias teises, veikia priešingai kitų asmenų teisėms ir laisvėms, jis gali būti patrauktas atsakomybėn ir nubaustas (Konstitucijos 30 ir 31 str.).

Nusikaltimais yra šiurkščiausiai pažeidžiamos žmonių teisės ir laisvės, svarbiausi teisės ginami gėriai. Todėl baudžiamieji įstatymai, nustatydami griežtą ir diferencijuotą bausmių sistemą, turi tikslą ne tik padaryti atitinkamą poveikį nuteistajam (suvaržant jo

⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo <.....> ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 str. 1 d. ir 75 str. 1 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 str. 2 d. ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 str. 1 ir 2 p. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320.

asmenines, turtines ar kitas teises), bet ir užtikrinti nukentėjusiųjų bei visuomenės interesų gynimą, taip pat vykdyti nusikaltimų prevenciją.⁷⁸

Kas liečia dėl nusikaltimo įrankių, nusikalstamu būdu įgytų daiktų ir kt. konfiskavimo, Konstitucinis Teismas argumentavo, kad jeigu nebūtų taikoma tokio baudžiamojo poveikio priemonė kaltininkas, atlikęs bausmę, kai kuriais atvejais turimą turtą (pavyzdžiui, pinigų padirbimo įrangą, ginklus) galėtų vėl panaudoti nusikaltimams padaryti. Todėl baudžiamojo proceso įstatymai pagrįstai numato tokio kaltininko turto paėmimą. Be to, žmonių, visuomenės ar valstybės interesams pakenkiama, kai turtas naudojamas ne tik kaip nusikaltimo priemonė, bet ir kaip nusikaltimo dalykas (neteisėtai pervežant per valstybės sieną medžiagas, daiktus, valiutą ir kt.). Be to, kai kurios medžiagos ir daiktai kelia tiesioginę grėsmę žmonių gyvybei, sveikatai ar saugumui. Turto kontrabanda daro žalą ekonominiams žmonių ir visuomenės interesams. Todėl įstatymuose pagrįstai yra nustatytas tokių daiktų konfiskavimas.

Konstitucinis Teismas laiko, kad prieš vykdomus nusikaltimus taikomas turto konfiskavimas yra pateisinama priemonė apribojant nuteistojo nuosavybės teises ir jo taikymas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Be to, nusikaltimų prevencija viena iš pagrindinių valstybės tikslu kuriant darnią visuomenę, ir bendrai teisinę valstybę.

2. 6. „Žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo“ principo realizavimas

Žmogaus privataus gyvenimo principo laikymasis baudžiamajame procese buvo nagrinėjamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, taikant tokias procesines prievartos priemones, kaip telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę bei įrašų darymą, nusikalstamos veikos imitacijos modelį. Privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt. Privataus žmogaus gyvenimo neliečiamumą užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurioje numatyta, kad „žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami“⁷⁹.

Tai yra viena iš asmens konstitucinių teisių, kuriuos yra neliečiamos ir saugomos Lietuvos Respublikos Konstitucija. Jas riboti gali tik tai teismas vykdydamas teisingumą

⁷⁸ Cit.op.50

⁷⁹Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014. 22 str. 1 ir 2 d.

valstybėje. Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucija kiekvieną žmogų įgyvendinantį savo teises ir besinaudojantį savo laisvėmis, įpareigoja laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.⁸⁰

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad asmuo, darydamas nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neturi ir negali tikėtis privatumo. Žmogaus privataus gyvenimo apsaugos ribos baigiasi tada, kai jis savo veiksmais nusikalstamai ar kitaip neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei. Kiekvienas asmuo, pažeisdamas įstatymuose nustatytus draudimus, supranta, kad tai sukels atitinkamą valstybės teisės saugos institucijų reakciją, suvokia, kad už padarytą nusikaltimą valstybės jam taikomos priemonės bus griežtos, jomis bus koreguojamas, trukdomas ar stabdomas jo neteisėtas elgesys.⁸¹

Konstitucinis Teismas savo nutarime išaiškino, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų:

1. tai daroma įstatymu;
2. ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus;
3. ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė;
4. yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo⁸².

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 str. 3 ir 4 d. nustatyta: „Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ar orumą.“

Ši konstitucinė teisė apima asmeninį, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę bei orumą. Jeigu asmuo daro nusikalstamą veiką, tai jokių būdu nėra saistoma su žmogaus privatumu.

⁸⁰ *Ibidem*, 28 str.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 str. 12 d. <.....> ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 str. 1 bei 2 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo <.....> ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 str. 1 d. ir 75 str. 1 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000.

Konstitucinis Teismas nagrinėdamas operatyvinės veiklos įstatymą, o konkrečiai, - nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelį, kuris tiesiogiai surištas su baudžiamuoju procesu, pabrėžė, kad prieš nusikalstamas veikas įstatymas numato specifines priemones su jomis kovoti, t. y. operatyvinius veiksmus, kurie yra prasiskverbiančio pobūdžio.

Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis neapima šių operatyvinių veiksmų: pašto siuntų ir elektros ryšių kontrolės, slapto asmens susirašinėjimo, telegrafo ir kitų pranešimų kontrolės, slapto telefoninių pokalbių klausymosi ir jų įrašų darymo, naudojimosi specialia technika, slapto gyvenamųjų patalpų apžiūros. Taigi tokius operatyvinius veiksmus, kuriais gali būti kišamasi į privatų gyvenimą, kėsিনamasi į garbę ir orumą. Šie veiksmai leidžiamas tik motyvuotu teismo sprendimu.

Nusikalstamos veikos imituojančio elgesio Modelio pagalba išaiškinami nusikaltimai ar užkertamas kelias nusikalstamai veikai, nustatomas nusikaltimą darantis asmuo. Pagal įstatymą modelį realizuojančiais veiksmais informacija apie privatų žmogaus gyvenimą nerenkama. Todėl Konstitucinis Teismas pripažino, kad nusikalstamą veiką imituojantis modelis nepažeidžia žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principą.

Po 2002 m. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo nusikalstamos veikos imitacijos modelis aiškinant nusikaltimus gavo dvigubą statusą. Visų pirma baudžiamajame procese- kaip procesinė prievartos priemonė, kurią sankcionuoja ikiteisminio tyrimo teisėjas, ir kita vertus kaip viena iš operatyvinių veiksmų rūšių, numatyta Operatyvinės veiklos įstatyme, kurią sankcionuoja generalinis prokuroras ar jo įgaliotas generalinio prokuroro pavaduotojas arba apygardų prokuratūrų vyriausieji prokurorai ar jų įgalioti vyriausiųjų prokurorų pavaduotojai pagal operatyvinės veiklos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuotą teikimą.⁸³ Šios formos skiriasi jų panaudojimo baudžiamajame procese leistinum ribomis.

Baudžiamajame procese viena aktualiausių problemų yra nusikalstamos veikos imitacijos modelio ir provokacijos santykio nustatymas. Jei taikant modelį provokuojama padaryti nusikalstamą veiką, žmogaus teisės yra pažeidžiamos nepriklausomai nuo to, kokios teisės normos tuo metu numato galimybę taikyti modelį. Kiekvienoje baudžiamajoje byloje turi būti patikrinamas modelio taikymo teisėtumas. Tik tokiu atveju taikant modelį gauti duomenys gali būti pripažįstami įrodymais. Konstitucinio Teismo nutarime yra nurodyta, kam tenka pareiga tikrinti, ar atliekant modelį nebuvo provokuojama: „Įstatyme nustatytų modelio taikymo ribų nepaisymas, nusikaltimo provokavimas ar kitoks piktnaudžiavimas modeliu daro jį neteisėtą. Šių aplinkybių

⁸³ Valstybės žinios. 2000, Nr. 65-2633. 12 str.

tyrimas ir vertinimas – teismo nagrinėjimo dalykas. Ar nebuvo daroma spaudimo asmeniui, kuriam taikomas modelis, ar nebuvo toks asmuo kurstomas, provokuojamas padaryti nusikaltimą, – baudžiamojoje byloje sprendžia šią bylą nagrinėjantis teismas.“

Šis Konstitucinio Teismo išaiškinimas suponuoja teismų pareigą atliekant įrodymų tyrimą pirmosios ar (ir) apeliacinės instancijos teisme *ex officio* tikrinti, kad taikant modelį *nebuvo provokuojama padaryti nusikalstamą veiką*. Tikrinimas turi būti atliekamas laikantis proceso teisingumo (sąžiningumo), rungimosi, šalių lygybės principų, tinkamai užtikrinant kaltinamojo teisę į gynybą. Pvz. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 24 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje, bylos Nr. 2K-482/2003 kurioje vadovaujamosi Konstitucinio Teismo išaiškinimu „, Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime yra išaiškinęs, kad NVIEM tinkamai realizuojamas, kai nedaromas spaudimas asmeniui, kuriam modelis taikomas, asmuo neskatinamas, neprovokuojamas padaryti nusikaltimo.⁸⁴

Realizuojant žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo principą baudžiamajame procese pastebimi tam tikri organizaciniai ir baudžiamojo proceso reglamentavimo trūkumai.

Dr. K. Jovaišas Operatyvinės veiklos įstatyme pastebėjo spragą, kad telefonų pokalbių klausymąsi terminas (3 mėn.) palyginus su baudžiamojo proceso nuostatom (BPK 154 str.) gali būti pratęsimas neribotai. Tačiau reziumuojama sukurti teisinės gynybos mechanizmą ne tik nuo nusikalstamų kėsinių, bet ir nuo pačios valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, kuriais apribojamos žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą. Kad išvengti piktnaudžiavimo operatyvinės veiklos priemonėmis būtina sukurti operatyvinę veiklą kontroliuojančią tarnybą, kuri esant pagrindui, galėtų tirti, ar operatyviniai veiksmai yra neišvengiami ir proporcingi tiriamų nusikaltimų, pobūdžiui ir pavojingumui, ar operatyvinės veiklos subjektai, atliekantys operatyvinius veiksmus, neperžengia kompetencijos ribų, nepiktnaudžiauja savo įgaliojimais.⁸⁵

Be to, autorius pasiūlė taikyti atsakomybę (atlikti tarnybinį patikrinimą) už bet koki neteisėtą informacijos apie žmogaus privatą gyvenimą paviešinimą ar nutekėjimą. Šiame kontekste pateikė informacijos apie žmogaus privatą gyvenimą interpretaciją. Kad, ne bet kokia informacija liečia žmogaus privatą gyvenimą ir tam tikrais atvejais šios teisės (principas) gali būti ribojamos įstatymu. Teisės į žmogaus privatą gyvenimą gali būti ribojamos kai susiduriama su viešuoju interesu⁸⁶ (pvz. asmuo daro nusikaltimus). Dėl to

⁸⁴ Kasacinio teismo jurisprudencija//Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2006. P. 163-165

⁸⁵ Jovaišas K. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005. P. 49-50.

⁸⁶ Jovaišas K. Informacijos apie privatą žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai // Teisės problemos. 2004. Nr. 44.

iškėlė tokią problemą, kad tiriant baudžiamąsias bylas dėl tam tikrų nusikalstamų veikų, problemiška ir sunku nubrėžti takoskyrą, skiriančią privataus gyvenimo detales nuo tokių poelgių, kurie materializuojasi nusikaltimo padarymo mechanizme. Sunku nustatyti, tirti ir atskirti informaciją turinčią reikšmės nusikalstamai veikai tirti nuo kitos tyrimui nereikšmingos informacijos.⁸⁷ Be to, nėra pakankamos reglamentacijos dėl informacijos neturinčios reikšmės nusikalstamai veikai tirti sunaikinimo.

Kita aktualiausia problema išplaukianti iš nagrinėjamo konstitucinio principo realizavimo baudžiamajame procese konteksto iškila dėl pareigūno taikomų ikiteisminio tyrimo metu asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, paieškos priemonių. Svarbiausia tai, kad nei Baudžiamojo proceso kodeksas nei Operatyvinės veiklos įstatymas šių priemonių taikymą teisiškai nenumato.

Baudžiamojo proceso kodekso 142 str. 1 d. skelbiama, kad „jeigu įtariamojo ar kaltinamojo buvimo vieta nežinoma, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi skelbiama įtariamojo ar kaltinamojo paieška“. Operatyvinės veiklos įstatymo 5 str. 4 p. skelbiama, kad „asmenų, kurie slapstosi nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo, taip pat dingusių be žinios asmenų paiešką“ priskiria prie operatyvinės veiklos uždavinių.

Tokios priemonės visumoje dažniausiai vadinamos operatyvine paieška. Jos atliekamos prieš pareiškiant įtarimą ir dažniausiai tada, kai dėl ieškomo asmens nėra tvirto, t. y. tiesioginiais įrodymais paremto įtarimo, kad būtent tas asmuo padarė nusikalstamą veiką. Būna atveju kai dėl šių priemonių taikymo piktnaudžiaujama kai kartais skelbiama liudytojo arba nukentėjusiojo paieška. Dėl įtariamojo asmens būvimo vietos gali būti apklausiami jo artimi giminaičiai, draugai, pažįstami ir pan. Jeigu toks asmuo sulaikomas jis gali būti pristatomas į ikiteisminio tyrimo įstaigą dėl įvykio aplinkybių patikslinimo ir galimo įtarimo jam pareiškimo. Praktikoje būdavo pavyzdžių kai remiantis šia paieška tokie asmenys negalėdavo išvykti į užsienį ir pan. Nors ši priemonė yra efektyvi ir padeda kuo greičiau iširti nusikalstamą veiką, ji tikrai riboja asmens privatų gyvenimą, t. y. tokio pobūdžio veiksmai, jeigu jie atliekami be teismo žinios, kvalifikuotini kaip neteisėti.

Todėl tikslinga patikslinti paieškos priemonių reglamentaciją Baudžiamojo proceso kodekse ir priskirti prie taikomų procesinių prievartos priemonių. Būtų tikslinga numatyti keletą paieškos priemonių taikymo baudžiamajame procese formų, pavyzdžiui, įtariamo nusikalstamą veiką asmens, liudytojo ar nukentėjusiojo operatyvinę paiešką bei įtariamojo arba kaltinamojo asmens paiešką. Bet kokios paieškos priemonės turėtų būti

⁸⁷ *Ibidem* P. 61-62.

sankcionuojamos ikiteisminio tyrimo teisėju. Jis savo ruožtu priima motyvuotą nutartį dėl paieškos priemonių taikymo teisėtumo.

2. 7. „Teisingumo ir teisinės valstybės“ principų realizavimas

Mokslinėje doktrinoje dėl teisingumo ir teisinės valstybės doktrininų interpretacijų yra labai daug. Tikslinga būtų pateikti keletą iš jų:

1) „Teisingumas – tai dieviškųjų ir žmogiškųjų reikalų pažinimas, mokslas apie teisingus ir neteisingus dalykus“⁸⁸.

2) „Teisingumo ir neteisingumo matas, kuris įsako daryti tai, ką privaloma daryti, ir draudžia tai, kas neturi būti daroma“⁸⁹.

3) „Teisingumas – tai greičiau svarstymo forma negu jau atrastas sprendimas, bet pagrindinė teisingumo instancija yra teisė, o ne moralė“⁹⁰.

4) „Teisingumas yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų“⁹¹.

Taigi, šiuos nuostatos rodo, kad teisingumas ir teisinė valstybė yra viena nuo kitos neatskiriami ir organiškai susijusios sąvokos. Šie teiginiai, dar vadinami filosofinėmis pažiūromis. Svarbiausia tai, kad procesualistai šiuos teiginius taip pat laiko pagrindų realizuojant teisingumo ir teisinės valstybės principus baudžiamajame procese. Jų teigimu „teisingumas baudžiamojo proceso požiūriu gali būti vykdomas tik suvokiant ir pripažįstant šį filosofinį teisingumą“⁹². Verta pažymėti, kad teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje: „Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje įtvirtinta nuostata, kad lietuvių tauta siekia sukurti atvirą, teisingą, darnią, pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę“⁹³. Vadinasi, teisingumo principas neatsiejamas nuo teisinės valstybės imperatyvo ir yra vienas svarbiausių moralinių vertybių bei teisinės valstybės pagrindų.

Teisingumo ir teisinės valstybės principų turinys yra išreikštas įvairiose Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatose:

1. Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės (18 str.);

⁸⁸ Baublys L. Stoikų etikos poveikio Romėnų teisei bruožai // *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 32. P. 10.

⁸⁹ *Ibidem*, 57

⁹⁰ Baublys L. Teisingumo sampratos problema globalizacijos procese // *Jurisprudencija*. 2003, Nr. 34. P. 25.

⁹¹ Stačiokas S., Namavičius Z. Lietuvos teisės universiteto autorių monografijos „Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė“ recenzija // *Jurisprudencija*. 2002, Nr. 32. P. 122.

⁹² Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: 2005. P. 57.

⁹³ Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

2.įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys lygūs (29 str. 1 d.);

3.žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu (29 str. 2 d.);

4. niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą (31 str. 5 d.);

5.teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (109 str. 1 d.) ir kt.

Teisingumo ir teisinės valstybės principų supratimas yra labai platus. Galima teigti, kad jie praktiškai apima visus principus, numatytus kaip Lietuvos Respublikos Konstitucijoje taip ir baudžiamajame procese. Konstitucinis Teismas vertindamas vienokią arba kitokią baudžiamojo proceso normą (institutą) pateikė savo samprotavimų. Vienu momentu šių principų galiojimą jis aiškino plačiau, kitu – siauriau, viskas priklausė nuo Konstitucinio Teismo tiriamojo objekto.

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad „Konstitucijoje įtvirtinti teisingumo ir teisinės valstybės principai yra universalūs, jais turi būti vadovaujasi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant. Šiais konstituciniais principais yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia, kad visos valstybės institucijos turi veikti remdamosi ir vadovaudamosi teise, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo.

Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.

Tokia Konstitucinio Teismo nuostata padėjo atsisakyti skirtingų teorinių samprotavimų apie šiuos principus, nes kartais teisingumas yra skaidomas į konstitucinį, įstatyminį, civilinį ir baudžiamąjį. Todėl aišku, kad bendrosios kompetencijos teismai vykdo tik teisingumą, o Konstitucinis Teismas – „konstitucinį teisingumą“. Kad esama daug kitų teisingumo kategorijų rūšių, pavyzdžiui, „baudžiamasis teisingumas“, „civilinis teisingumas“ ir kitos rūšys. Tačiau pagal Konstitucinį Teismą teisingumas yra bendras visiems ir nedalomas, teoriškai jis apima visas šias kategorijas.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje išaiškino, kad pagal Konstituciją teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Teisingumo negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens

interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Neįmanoma išspręsti interesų konflikto suabsoliutinant konkretaus asmens ir kartu paneigiant kito asmens teises. Taigi, teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdo, tikslų. Baudžiamajame procese teisingumas realizuojamas tam tikruose rėmuose, paaiškinamas teismo kompetencija baudžiamajame procese nagrinėjant baudžiamąją bylą ir priimant galutinį sprendimą (teismo nuosprendį). Todėl tarkim, baudžiamasis procesas yra kur kas platesnė sąvoka negu teisingumas.

Baudžiamajame procese „teisingumo aktas“ arba „teismo baigiamasis aktas“ yra nuosprendis. Baudžiamąsias bylas nagrinėja ir nuosprendžius priima tik teismai. Nuosprendžio priėmimu paprastai užbaigiamas baudžiamosios bylos nagrinėjimas. Priimant nuosprendį baudžiamoji byla išsprendžiama iš esmės ir taip įgyvendinamas įstatymas, numatantis baudžiamąją atsakomybę už konkrečias nusikalstamas veikas. Priimant nuosprendį įgyvendinami ir teisingumo bei baudžiamojo proceso uždaviniai konkrečioje baudžiamojoje byloje. Priimdamas nuosprendį teismas privalo teisingai pritaikyti įstatymą, kad kiekvienas nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir nė vienas nekaltas asmuo nebūtų nuteistas. Nuosprendis priimamas vadovaujantis principu, kad įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs nepaisant kilmės, socialinės ir turtinės padėties, tautybės, rasės, lyties, išsilavinimo, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių. Draudžiama kam nors teikti privilegijų arba daryti apribojimus dėl kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, socialinės bei turtinės padėties. Tai, kad teisingumo vykdymą valstybė patikėjo teismams, o ne kokiam nors kitai institucijai, rodo šios institucijos sprendimų svarbą. Įsiteisėjęs teismo nuosprendis privalomas visiems piliečiams, valstybinėms ir visuomeninėms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei pareigūnams.

Baudžiamajame procese išskyrus teismo veiklą, kurioje įgyvendinamas teisingumas nagrinėjant baudžiamąsias bylas yra numatytos tokios baudžiamojo proceso formos kaip ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir ikiteisminio tyrimo atlikimas. Baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika.⁹⁴ Kad ikiteisminio tyrimo institucijos kiekvienoje baudžiamojoje byloje įvykdytų baudžiamojo proceso paskirtį ir pareigą atskleisti nusikalstamą veiką bei kitus baudžiamojo proceso reikalavimus, o prokurorai kiekvienoje baudžiamojoje byloje

⁹⁴. Valstybės žinios. 2002, NR. 37-1341. 2 str.

organizuotų ir vadovautų ikiteisminiam tyrimui bei palaikytų jose valstybinį kaltinimą, gintų asmenų, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus, taip pat į tai, kad kiekvienas teismas, vykdydamas teisingumą, išnaudotų visas įstatymų numatytas galimybes kiekvienoje baudžiamojoje byloje nustatyti tiesą. Taigi šios nuostatos yra garantija užtikrinant asmenų teisę į operatyvų, kiek įmanomai trumpiausio laiko procesą, kad būtų pilnai įgyvendintas teisingumas.⁹⁵

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 1 d. skelbiama, kad „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“. Ta pati nuostata atkartojama Baudžiamojo proceso kodekso 6 str. Daugelis gali nesutikti su šia nuostata, kad „teisingumą vykdo *tik tai* teismai“. Galima suprasti, kad visi kiti teisėtvarkos subjektai, t.y. prokurorai ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai, jiems ta funkcija yra apribota. Minėti pareigūnai vykdo bendrą misiją - kovoja su nusikalstamumu. Antai prokurorai realizuojant teisingumą organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, taip pat palaiko valstybinį kaltinimą. Teoriškai galima teigti, kad teisėsaugos pareigūnai prisideda prie teisingumo įgyvendinimo ir yra viena iš jo sudėtyje esančių dalelių, kurią apima teisingumo samprata.

Baudžiamajame procese teisingumo įgyvendinimas yra viena iš daugelių teismo valdžios įgyvendinimo formų. Teisingumas baudžiamajame procese suprantamas kaip viena iš teisingumo įgyvendinimo formų, pasireiškianti teismo veikloje nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kur teisminė valdžia realizuojama teismui atliekant tam tikrus procesinius veiksmus ir priimant savo sprendimus. Tik teismas gali pripažinti asmenį kaltu ir paskirti tam tikrą bausmę.⁹⁶ Tai reiškia, kad teisingumo vykdymas, iš esmės yra išimtinė teismo kompetencija. Taigi, kad *tik* teismas, išnagrinėjęs bylą, išsamiai ir nešališkai ištyręs visas bylos aplinkybes, gali priimti galutinį sprendimą procese.⁹⁷

Pažymėtina, kad konstitucinė teismų, teisėjų priedermė – vykdyti teisingumą, taip pat teismų ir teisėjų nepriklausomumo principas vykdamas teisingumą lemia ir atitinkamą teisėjo teisinį statusą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų, nes teisminė valdžia sudaroma ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Todėl teismų praktiką formuoja tik patys teismai, taikydami teisės normas (Konstitucinio Teismo 1999-12-21, 2001-07-12 nutarimai). Teisėjų pareigybė yra išskiriama iš valstybės politikų, tarnautojų ir Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=31152>

⁹⁶ Алексеев С. С. Уголовный процесс. Москва. 1995.

⁹⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: 2005. P. 56.

apmokėjimo įstatyme bei kituose teisės aktuose.

Teisingumo principas yra paliečiamas beveik kiekviename Konstitucinio Teismo nutarime. Tačiau apžvelgsiu tik tuos aktus, kurie tiesiogiai įtakoja baudžiamąjį procesą ir susiję su teisingumo realizavimu baudžiamajame procese.

1997-10-01 Konstitucinio Teismo nutarime⁹⁸ buvo pateiktas konkretus teisingumo sampratos išaiškinimas: „Teisingumo įgyvendinimas priklauso teisminei valdžiai. „Teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“⁹⁹. Teisėjo ir teismo nepriklausomumą sąlygoja ir asmens teisė turėti bešališką ginčo arbitražą. Tokia teisė reiškia, kad teisinėje valstybėje kiekvienam užtikrinama galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų. Ypač svarbu tai garantuoti, kai iškyla konfliktas dėl prigimtinių teisių ar laisvių. Teisminis teisių ir laisvių gynimas, skirtingai nuo kitų jų gynimo būdų, turi tik jam būdingus visuotinai pripažintus demokratinius principus (lygybės teismui, viešumo, rungimosi, teisės būti išklaustam teisme ir kt.). „Teismas klauso tik įstatymo ir konkrečiu atveju sprendimą priima Lietuvos valstybės vardu“¹⁰⁰. Konkretaus asmens atžvilgiu priimto teismo sprendimo vykdymą garantuoja valstybė. Spręsdamas konfliktą, teismas, kaip valstybės valdžios institucija, priima teisingumo aktą. Priimdamas jį, teismas remiasi specialiomis procedūrinėmis taisyklėmis. Viena jų reikalauja, kad teismas, nustatydamas asmens teises ir pareigas, nurodytų aiškius ir įtikinamus priimamo sprendimo motyvus. Nesutinkančiam su jo atžvilgiu priimtu teismo sprendimu asmeniui įstatymai garantuoja galimybę skusti jį hierarchine tvarka, t. y. garantuojamas priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo tikrinimas aukštesnės instancijos teisme“.

1994-11-18 Konstitucinio Teismo nutarime¹⁰¹ buvo išaiškinta, kad teisingumo siekis baudžiamajame procese įgyvendinamas tada kai pagrįstai ir teisingai nubaudžiamas kaltas asmuo. Nuostatos dėl baudžiamosios atsakomybės įgyvendinamos baudžiamojo proceso įstatyme nustatytais formomis ir metodais. Jeigu baudžiamosiose bylose tai nebūtų pasiekama, netektų prasmės Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos, užtikrinančios žmogaus teisę į gyvybę (19 straipsnis), jo asmens neliečiamumą ir orumą (21 straipsnis), būsto neliečiamumą (24 straipsnis) bei kitas prigimtines teises ir laisves.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 str. 5 d. ir 242 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.

⁹⁹ Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014. 109 str. 2 d.

¹⁰⁰ Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014. 109 str. 4 d.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 str. 2 d. 3 p. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstitucinio teismo aktai. Knyga 1 (1993-1995). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.

1999-02-05 Konstitucinio Teismo nutarime¹⁰² buvo pastebėta, kad „teisingumą vykdo tik teismai“ principas sukonkretina Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalijimo principą, kuris nustato teismo santykius su kitomis valstybės institucijomis ar pareigūnais, jo veiksmų pobūdį baudžiamajame procese. Tokiu būdu teisminė instancija išsiskiria „teismo ir teisėjų nepriklausomumu, kuris garantuojamas tik teisingumo vykdymo etape“¹⁰³.

2006-01-16 Konstitucinio Teismo nutarime¹⁰⁴ buvo nustatyta riba tarp teismo ir prokuroro statuso baudžiamajame procese. Prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas ir kad jo funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas. Prokuroras vadovaudamas ikiteisminiam tyrimui baudžiamajoje byloje renka informaciją apie nusikalstamą veiką. Teisingumo vykdymas yra iš esmės kitoks nei vadovavimas ikiteisminiam bylos tyrimui, šio tyrimo kontrolė, valstybinio kaltinimo palaikymas ir t. t. Vykdydamas teisingumą teismas nagrinėja jau parengtą baudžiamąją bylą, sprendžia teismo kaltės klausimą, skiria jam bausmę arba jį išteisina.

Svarbus teisėjo ir teismo nepriklausomumo baudžiamajame procese aspektas - *teismo savarankiškumas* sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus. Pavyzdžiui, Baudžiamojo proceso kodekso normose įtvirtinta, kad teismas bylos parengimo nagrinėti teisme metu savarankiškai gali: išskirti bylą į kelias ar kelias bylas sujungti į vieną; atidėti bylos nagrinėjimą; nutraukti bylą ir kt. Ikiteisminio tyrimo metu teismas savarankiškai nusprendžia klausimus dėl procesinių prievartos priemonių ir kitų procesinių veiksmų sankcionavimo. Gali atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus, pavyzdžiui, liudytojo ar įtariamojo apklausą. Baudžiamosiose bylose niekas negali paveikti teismo. Taigi, teismai vykdydami teisingumą visada privalo griežtai laikytis Baudžiamojo proceso kodekso normų.

Po 2006-09-21 Konstitucinio Teismo priimto nutarimo¹⁰⁵ paaiškėjo kita problema,

¹⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 str. 4 ir 5 d., 256 str. 4 d., 260 str. 4 d., 280 str. 1,2 ir 6 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 15 – 402.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr.109-3192.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 str. 5 d., 244 str. 2 d., 407 str., 408 str. 1 d., 412 str. 2 ir 3 d., 413 str. 5 d., 414 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 str. neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 str., 308 str. 2 d., 324 str. 12, 13 d., 377 str. 9 d., 448 str. 7 d., 454 str. 5, 6 d., 460 str. 4, 5 d., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso <.....> atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“,

nes daugumą baudžiamojo proceso straipsnių, reglamentuojančių santykius, susijusius su teismų sprendimų, nutarimų, nuosprendžių, nutarčių surašymu ir paskelbimu, nagrinėjant baudžiamąsias bylas, buvo pripažintos prieštaraujančiomis Lietuvos Respublikos Konstitucija, t. y. konstitucinės teisinės valstybės ir teisingumo principui. Be to, dar buvo ginčijami Administracinių bylų teisenos įstatymo ir kai kurie Civilinio proceso kodekso straipsniai reglamentuojantys šio pobūdžio santykius.

Vilniaus apygardos teismas nagrinėdamas civilinę bylą procese išvelgė viešąjį interesą, kad „visose bylose priimti sprendimai turi būti teisingi“. O viešasis interesas reikalauja, kad teisė būtų tinkamai taikoma ne tik atskiroje byloje, bet ir visų kategorijų bylose ir kad visose bylose priimti sprendimai būtų teisingi, todėl apeliacinės instancijos teismas turėjo įgaliojimus peržengti apeliacinio skundo ribas ir įvertinti neapskustą sprendimo dalį nagrinėdamas ne tik tam tikrą, o visų kategorijų bylas. Viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darba, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia* per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas.

Šiame nutarime buvo paliesti tokie konstituciniai principai kaip:

1. teisingumo (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 1 d.);
2. teismų ir teisėjų nepriklausomumo (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 2 d.);
3. asmenų lygybės (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 str. 1 d.);
4. viešumo (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 str. 1 d.).

Dėl baudžiamojo proceso normų Konstitucinis Teismas pateikė tokias išvadas:

1) dėl sutrumpintos aprašomosios nuosprendžio dalies (Baudžiamojo proceso kodekso 306 str.); Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos numato, kad apylinkės teismo teisėjas, surašydamas apkaltinamąjį nuosprendį, aprašomojoje dalyje gali nedėstyti aplinkybių dėl įrodymų, kuriais grindžiamos teismo išvados, ir motyvų, kuriais vadovaudamasis teismas atmetė kitus įrodymus; nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvų ir išvadų; bausmės, baudžiamojo poveikio priemonių ar auklėjamojo poveikio priemonių skyrimo motyvų bei motyvų, pagrindžiančių sprendimą dėl nusikalstama veika

Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybės žinios, 2006 m., Nr. 137-3957.

padarytos žalos atlyginimo, išskyrus bylas, kuriose asmenys kaltinami padarę nusikaltimus, numatytus Baudžiamojo kodekso 135 str. 1 d., 149 str. 1, 2 ir 3 d., 150 str. 1, 2 ir 3 d., 180 str. 2 ir 3 d., 182 str. 2 d. ir 260 str. 1 ir 2 d. Tačiau tokia Baudžiamojo proceso kodekso 306 str. numatyta sutrumpinta apylinkės teismo nuosprendžio aprašomoji dalis, ypač atsižvelgiant į tai, kas pagal Baudžiamojo proceso kodekso 305 str. turi būti nurodyta apkaltinamojo teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje, tačiau tame teismo nuosprendyje gali būti nenurodyta, laikytinas teismo nuosprendžiu be jį pagrindžiančių argumentų – jo priėmimo motyvų. Todėl šiame straipsnyje, dėl sutrumpintos aprašomosios nuosprendžio dalies, nustatytas teisinis reguliavimas nukrypsta nuo konstitucinių teisingumo, teisės viešumo imperatyvų, nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos.

2) dėl nuosprendžio paskelbimo (Baudžiamojo proceso kodekso 308 str.); kai byla yra ypač sudėtinga ar didelė, ją kolegialiai nagrinėjantis pirmosios instancijos teismas gali, prieš priimdamas nuosprendį, surašyti ir viešai paskelbti tik jo įžanginę ir rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje žodžiu paaiškindamas jo priėmimo argumentus, o aprašomoji dalis gali būti surašoma ir visas nuosprendis bylą išnagrinėjusių teisėjų pasirašomas vėliau – ne vėliau kaip per septynias dienas po nuosprendžio priėmimo, nukrypsta nuo konstitucinių teisingumo, teisės viešumo imperatyvų, nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos ir t.t.

Tokios pat išvados dėl atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai buvo pateiktos nagrinėjant:

1. Baudžiamojo proceso kodekso 324 str. (bylos nagrinėjimas apeliacinės instancijos teismo posėdyje), kai byla yra ypač sudėtinga ar didelė, ją nagrinėjantis apeliacinės instancijos teismas gali, prieš priimdamas nuosprendį (nutartį), pasitarimų kambaryje surašyti ir teismo posėdžių salėje paskelbti tik jo (jos) įžanginę ir rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje žodžiu paaiškindamas jo (jos) priėmimo argumentus, o aprašomoji dalis gali būti surašoma ir visas nuosprendis ar nutartis bylą išnagrinėjusių teisėjų pasirašomas (pasirašoma) ne vėliau kaip per septynias dienas po nuosprendžio priėmimo;

2. Baudžiamojo proceso kodekso 377 str. (kasacinės bylos nagrinėjimas), kai bylą nagrinėjantis kasacinės instancijos teismas gali, prieš priimdamas nutartį, surašyti ir teismo posėdžių salėje paskelbti tik jos rezoliucinę dalį, teismo posėdžių salėje žodžiu išdėstydamas jos priėmimo argumentus, o aprašomoji ir net įžanginė dalys gali būti

surašomos ir visa nutartis bylą išnagrinėjusių teisėjų pasirašoma ne vėliau kaip per septynias dienas po nutarties priėmimo;

3. Baudžiamojo proceso kodekso 448 str. (baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių teisme tvarka), kai bylos atnaujinimo dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių klausimą nagrinėjanti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegija gali, prieš priimdama nutartį, surašyti ir teismo posėdžių salėje paskelbti tik jos rezoliucinę dalį, kolegijos pirmininkui teismo posėdžių salėje žodžiu išdėstant jos priėmimo argumentus, o aprašomoji ir įžanginė dalys gali būti surašomos ir visa nutartis bylą išnagrinėjusių teisėjų pasirašoma ne vėliau kaip per tris dienas po nutarties priėmimo;

4. Baudžiamojo proceso kodekso 454 str. (atnaujintos baudžiamosios bylos nagrinėjimas), kai baudžiamosios bylos atnaujinimo dėl aiškiai netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo klausimą nagrinėjanti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegija arba šio skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, arba tokį klausimą plenarinėje sesijoje nagrinėjantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius gali, prieš priimdama (priimdamas) nutartį, surašyti ir teismo posėdžių salėje paskelbti tik jos rezoliucinę dalį, kolegijos pirmininkui teismo posėdžių salėje žodžiu išdėstant jos priėmimo argumentus, o aprašomoji ir net įžanginė dalys gali būti surašomos ir visa nutartis bylą išnagrinėjusių teisėjų pasirašoma ne vėliau kaip per tris dienas po nutarties priėmimo.

5. Baudžiamojo proceso kodekso 460 str. (atnaujintos baudžiamosios bylos nagrinėjimas), kai prašymą ar teikimą atnaujinti baudžiamąją bylą dėl Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto arba Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo nagrinėjanti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegija gali, prieš priimdama nutartį, surašyti ir teismo posėdžių salėje paskelbti tik jos rezoliucinę dalį, žodžiu išdėsdami jos priėmimo svarbiausius argumentus.

Baudžiamojo proceso kodekso 454 str. 6 d. ir 460 str. 5 d. kontekste Konstitucinis Teismas palietė aktualią problemą dėl teismo aktų pasirašymo tvarkos. Šiuose straipsniuose numatyta nuostata, kad „Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos priimtą nutartį pasirašo plenarinės sesijos pirmininkas ir pranešėjas“ Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir ta apimtimi kai teismo aktas pasirašomas ne visais teisėjais, kurie nagrinėjo atitinkamą bylą. Konstatuota, kad baigiamąjį teismo aktą turi pasirašyti visi bylą nagrinėjantys teisėjai; be šito baigiamasis teismo aktas pagal Konstituciją nėra teismo įvykdyto teisingumo aktas ir net negali būti laikomas oficialiai priimtu, taip pat kad įstatymais turi būti nustatyta tokia

tokių baigiamųjų teismo aktų ginčijimo ir panaikinimo procedūra, kuri veiksmingai užtikrintų, kad tokie baigiamieji teismo aktai, jeigu jie yra priimti, būtų panaikinti.

Konstitucinis Teismas konstatavo, kad aukščiau išvardytais atvejais teisingumas buvo įvykdytas tik formaliai, taigi iš tikrųjų liko neįvykdytas.

Konstitucinio Teismo nutarime buvo pažymėti svarbiausi elementai turintys reikšmę baudžiamajame procese teismui įgyvendinant teisingumą baudžiamosiose bylose.

Bendruoju teisingumo įgyvendinimo aspektu teismų veikloje Konstitucinis Teismas konstatavo, kad:

1. teismo sprendimas yra vientisas „teisingumo aktas“. Kad iš Konstitucijos kylantis baigiamojo teismo akto vientisumo reikalavimas, konstitucinis imperatyvas, kad teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu, kad baigiamasis teismo aktas, nesvarbu, ar teismo posėdžių salėje jis skelbiamas (balsiai perskaitant) visas, ar skelbiamos tik jo išanginė ir rezoliucinė dalys, ar (jeigu tai yra viena iš konstituciškai leistinų šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptartų išimčių) kitaip paviešinamas, visuomet privalo būti pasirašytas visų bylą nagrinėjusių teisėjų. Jeigu toks teismo sprendimas nėra patvirtintas teisėjų parašais (arba vieni jo fragmentai, kaip atskiri dokumentai, buvo teisėjų pasirašyti, o kiti – nebuvo arba buvo pasirašyti ne visų teisėjų), jis nelaikytinas baigiamuoju teismo aktu, jo pagrįstumas ir teisėtumas gali būti kvestionuojami. Šiame kontekste Konstitucinis Teismas pateikė baigiamojo teismo akto sampratą. Tai vienas teisės aktas, vienas dokumentas, o ne keletas teisės aktų – dokumentų, juo labiau ne keletas skirtingu laiku surašytų ir priimtų teisės aktų – dokumentų. *Baigiamasis teismo aktas negali būti nevientisas*. Baigiamasis teismo aktas negali būti dviprasmiškas; jis turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas.

2. bet koks teismo aktas visuomet privalo būti pasirašytas visų bylą nagrinėjusių teisėjų. Ir, tokiam baigiamojo teismo akto pasirašymui negali turėti jokios reikšmės tai, ar tam tikras teisėjas balsavo už, ar prieš atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, taip pat tai, ar jis pareiškė atskirąją nuomonę, ar jos nepareiškė.

3. teismas, nagrinėdamas bylą, priimdamas, skelbdamas sprendimą Lietuvos Respublikos vardu ir šitaip įvykdydamas teisingumo aktą, turi tiesiogiai, visapusiškai, objektyviai nustatyti, užfiksuoti ir įvertinti visas bylai reikšmės turinčias aplinkybes, įrodymus, bylos dalyvių argumentus bei reikalavimus, taikytinus teisės aktus; tai teismas turi padaryti visų su byla susijusių asmenų atžvilgiu.

4. jeigu teismo sprendimas oficialiai skelbiamas turi būti visapusiškai grindžiamas teisiniais argumentais, o jeigu toks sprendimas būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po kito oficialaus sprendimo (pavyzdžiui, teismo nuosprendžio) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas – visada išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo *a priori* priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą).

Išnagrinėjus aukščiau apžvelgtus Konstitucinio Teismo nutarimus buvo nustatyti tam tikri argumentacijos trūkumai ir kartu pasiūlytos aktualių baudžiamojo proceso problemų sprendimo variantai:

1. įstatymų leidėjui būtų tikslinga sutvarkyti baigiamojo teismo akto struktūrą. Konstitucinis Teismas pasiūlė, kad baigiamajame teismo akte būtų atskira dalis arba dalys, kur turi būti išdėstomos tam tikros bylos aplinkybės, argumentai ir kt.

2. atsižvelgdamas į teismų nagrinėjamų bylų rūšių įvairovę, teismo proceso nagrinėjant tam tikrų kategorijų bylas ypatumus, kitus svarbius veiksnius, nustatyti skirtingą baigiamojo teismo akto struktūrą tam tikrų kategorijų byloms ir (arba) tam tikriems teismams.

3. viešumos ir teismo nepriklausomumo principo aspektu labiausiai reikalingas teisinis reguliavimas, kai teismas kiekvienoje byloje galėtų savo nuožiūra spręsti, kuri jo baigiamojo akto dalis ar dalys turi būti viešai paskelbiama perskaitant balsiai teismo posėdžių salėje, išskyrus įžanginę ir rezoliucinę dalis, kurios visada turi būti teismo posėdžių salėje perskaitomos balsiai.

4. negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad teismas turėtų arba galėtų savo nuožiūra priimti, juo labiau priimti ir viešai paskelbti, ne visą savo baigiamąjį aktą, o tik kurią nors jo dalį ar dalis, *inter alia* jo rezoliucinę dalį, kuri nėra grindžiama tame baigiamajame akte surašytais, t. y. *expressis verbis* išdėstytais, argumentais ir nurodytomis aplinkybėmis, ir kad tie argumentai galėtų būti surašomi ir aplinkybės nurodomos kada nors vėliau.

5. Mano nuomone, Konstitucinis Teismas nesugebėjo įtikinamai ir argumentuotai paaiškinti arba pasiūlyti teisinį atskirosios teisėjo nuomonės problemas. Konstitucinis Teismas nurodė, kad tokie atvejai konstituciškai niekaip negali būti pateisinami. Šiaip toks argumentavimas nėra visiškai teisingas, nes šioje situacijoje galima kitokia interpretacija. Antai Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje numatyta, kad „jei sprendimas visiškai ar iš dalies neišreiškia vieningos teisėjų nuomonės, kiekvienas

teisėjas turi teisę pateikti atskirąją nuomonę“.¹⁰⁶ Tokia taisyklė taikoma Europos žmogaus teisių teisme. Aukščiausiajame Teisme bylas paprastai nagrinėja trijų teisėjų kolegija. Jeigu kasacinėje byloje yra iškilęs sudėtingas teisės aiškinimo ar taikymo klausimas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, atitinkamo skyriaus pirmininkas ar teisėjų kolegija bylą gali perduoti nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai arba atitinkamo skyriaus plenarinei sesijai (Baudžiamojo proceso kodekso 366 ir 378 str.).

6. Kyla abejonių dėl nuostatos, kad jeigu „plenarinėje sesijoje nagrinėjančio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus priimtą nutartį priėmę teisėjai jos nepasirašo, o pasirašo tik tai plenarinės sesijos pirmininkas ir pranešėjas“ prieštarauja Konstitucijai. Kita vertus, plenarinės sesijos nutartis priimama sesijoje dalyvaujančių teisėjų balsų dauguma.¹⁰⁷ Tai yra ypatinga teismo akto priėmimo procedūra. Teisėjo balso teisę galima prilyginti prie parašo. Tokia procedūra vykdoma Europos žmogaus teisių teisme.¹⁰⁸ Pažymėtina, kad balsavimo procedūra palengvina posėdžio darbą rūpimu klausimu ir atsisako nuo nereikalingų procedūrinių kliūčių. Be to, kas yra svarbiausia, kad tokią teismo sprendimo priėmimo tvarka numatyta Europos žmogaus teisių teisme. Taisyklėse skelbiama, kad „1. sprendimus turi pasirašyti kolegijos pirmininkas ir sekretorius; 2. Sprendimą viešame posėdyje gali paskelbti kolegijos pirmininkas arba kitas jo arba jos įgaliotas teisėjas“.¹⁰⁹

7. Išnagrinėjus šiuos Konstitucinio Teismo nutarimus glūdi viena aštriausių baudžiamajame procese problemų. Teismo ir teisėjų nepriklausomumo principas Baudžiamojo proceso kodekse nėra minimas arba šis principas paliečiamas nenuosekliai. Jame numatyta tik tokia nuostata, kad „kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas“.¹¹⁰ Apie teismo nepriklausomumą prof. S. Aleksejevas rašė, kad „Teismas yra objektyvus teisingumo tarnas kai jo veikla remiasi tokiais principais kaip nepriklausomumas ir priklausomumas tiktai Konstitucijai, viešumas, šalių rungimasis ir lygiateisiškumas, nekaltumo prezumpcija ir kitais demokratiniiais proceso pagrindais. Tik tokiose sąlygose teisminė valdžia pasireiškia kaip teisinga, humaniška, pilnai nepriklausoma, palaikanti įstatymo viršenybę ir asmens teisių, laisvių bei interesų valdžia“.¹¹¹ Dr. R. Jurka pastebėjo, kad

¹⁰⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987. 45 str. 2 d.

¹⁰⁷ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 380 str. 4 d.

¹⁰⁸ Europos žmogaus teisių teismo taisyklės priimtos 1998-11-04. 23 taisyklė. Interneto prieiga: http://www.etib.lt/site_files/zmogaus%20teisės/zTT%20taisyklės.doc

¹⁰⁹ Europos žmogaus teisių teismo taisyklės priimtos 1998-11-04. 77 taisyklė. Interneto prieiga: http://www.etib.lt/site_files/zmogaus%20teisės/zTT%20taisyklės.doc

¹¹⁰ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 44 str. 5 p.

¹¹¹ Алексеев С. С. Уголовный процесс. Москва. 1995.

teismas gali būti šališkas dėl teismuose vykdomo organizacinio darbo, kad nėra aiškios teisėjų, ypač teismų pirmininkų, procesinės ir administracinės veiklos nuostatos, kad greta savo tiesioginių funkcijų atlieka tam tikras organizacines ūkines funkcijas. Praktinėje teismų veikloje yra daug pavyzdžių kai pažeidžiami nešališkumo reikalavimai. Be to, pastebėjo ir tam tikras spragas Baudžiamojo proceso kodekse. Kad, nuostata „jeigu byla nagrinėja vienas teisėjas, klausimas dėl jam pareikšto nušalinimo nusprendžia jis pats“ (BPK 59 str. 3 d.) nėra pagrįsta ir lemia nepasitikėjimą teismais. Tokius atvejus turėtų nagrinėti kitas teisėjas.¹¹²

8. Konstitucinis Teismas pastebėjo rimtus baudžiamojo proceso pažeidimus, nes teisingumo ir teisinės valstybės principų pažeidimus galima priskirti prie esminių baudžiamojo proceso pažeidimų. Pats Baudžiamojo proceso kodeksas skelbia, kad „esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti byla ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį“.¹¹³ Kita vertus Baudžiamojo proceso kodeksas nepilnai reglamentuoja esminius pažeidimus ir jų išsprendimo galimybes. Todėl tikslinga būtų išvardinti Baudžiamojo proceso kodekso bendroje dalyje pagrindinius (esminius) baudžiamojo proceso pažeidimus. Kitus pažeidimus nustatytų ir vertintų bendrosios kompetencijos teismai.

Taigi, darytina išvada, kad teisingumas bet kokiame teismo procese (baudžiamajame ar civiliniame) realizuojamas priimant ir oficialiai paskelbiant teisingumo aktą, t. y. galutinį teismo sprendimą, baudžiamajame procese – teismo apkaltinamąjį nuosprendį.

Galima pastebėti, kad dėl šio Konstitucinio Teismo nutarimo buvo daug diskusijų, nes Konstitucinis Teismas labai išsiplėtė teisės aiškinimo, o ne konstitucinių principų taikymo kryptimi.

¹¹² Jurka K. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005. P. 40-41.

¹¹³ Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341. 369 str. 3 d.

I Š V A D O S

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija yra aukščiausias įstatymas, kuriame įtvirtinti pamatinės teisės principai, kurie vadinami konstituciniais. Konstitucija yra viršesnė negu Baudžiamojo proceso kodeksas, todėl ji savo veikimu *tiesiogiai* įtakoja baudžiamojo proceso normų taikymą. Baudžiamojo proceso kodekso normų sistema pagrįsta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintais konstituciniais principais: teisingumo ir teisinės valstybės, teise kreiptis į teismą ir teisingą teismą, žmogaus privataus gyvenimo ir nuosavybės neliečiamumo, teismo bešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų baudžiamojo proceso subjektų funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kt. Procesualistai šiuos principus vadina baudžiamojo proceso principais. Tačiau juos tikslinga įvardinti konstituciniais principais baudžiamajame procese. Įgaliojimus aiškinti ir plėtoti konstitucinius principus turi tik Konstitucinis Teismas. Tokiu būdu Konstitucinis Teismas atlieka konstitucinę kontrolę sukurdamas konstitucinių principų doktrines nuostatas, o jos rezultatai išreiškiami Konstitucinio Teismo teisės aktuose (nutarimuose), kurie sudaro Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Ši jurisprudencija išsiskiria tuo, kad yra visuotinai privaloma ir tiesiogiai įtakoja įstatymų leidėją, kuris priima teisės aktus atitinkančius Lietuvos Respublikos Konstitucijai arba ne. Be to, Konstitucinis Teismas aiškindamas Lietuvos Respublikos Konstituciją panaikina teorinius ir praktinius prieštaravimus. Todėl jurisprudencija yra bendra visiems teisės subjektams.

2. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose visada remiasi „teisinės valstybės“ idėja, o būtent tai, kad valstybėje svarbiausia užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę, žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, visų asmenų lygybę įstatymui ir teismui, teisę į teisminę gynybą, laisvų ir periodiškų rinkimų, valdžių padalijimą ir pusiausvyrą, valdžios atsakomybę piliečiams, demokratinį sprendimų priėmimo procesą, politinį pliuralizmą, galimybės plėtotis pilietinei visuomenei ir kt. Lietuvos Respublikos Konstitucija įpareigoja nenukrypti nuo demokratijos reikalavimų ne tik Konstitucinį Teismą, bet ir visas valstybės institucijas, neišskiriant ir įstatymų leidėjo.

3. Konstitucinis Teismas sprenddamas klausimus dėl baudžiamojo proceso institutų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai įtakoja baudžiamąjį procesą šalindamas arba keisdamas iš teisinės sistemos Lietuvos Respublikos Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus, poįstatyminius aktus, normas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir svarbi Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui. Konstitucinio Teismo nutarimus susijusius su baudžiamojo proceso normų taikymu galima priskirti prie baudžiamojo proceso teisės šaltinių.

4. Asmens teisių problema gali būti Konstitucinio Teismo tyrimo objektas, jei bendrosios kompetencijos teismas teismas sustabdo bylą ir kreipiasi dėl atitinkamo teisės akto atitikties Konstitucijai. Tokiu atveju kyla problemos, kai ginčo sprendimas dėl svarbios žmogaus teisės gali užtrukti ilgai dėl to, kad Konstituciniame Teisme susikaupia labai daug bylų. Bendrosios kompetencijos teisme dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą sustabdomas baudžiamosios bylos nagrinėjimas, kuris neigiamai atsiliepia baudžiamojo proceso paskirčiai - ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Esminė reforma būtų Konstituciniame Teisme įteisinti individualių skundų dėl esminių asmens teisių pažeidimų priėmimo tvarką. Dėl to būtina keisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Konstitucinio Teismo įstatymo ir Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas. Šiame kontekste diskrecija paliekama įstatymų leidėjui.

5. Kalbant apie Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ir jos įtaką, baudžiamasis procesas yra specialusis nagrinėjimo objektas. Šio tyrimo objektas naudingas baudžiamojo proceso specialistams susidomėjusiems nagrinėti Konstitucinio Teismo jurisprudencijos reikšmę baudžiamajame procese. Galima būtų prisiminti, kad apie šią teismo instanciją dažniausiai kalbama labai plačiai, t.y. visos teisinės sistemos lygiu.

6. Nagrinėjant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją baudžiamajame procese yra aktualiausios šios problemos:

1. tikslinga tiksliai sureguliuoti atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą institutą, arba nuo jo atsisakyti arba taikant jį numatyti procesinius veiksmus, kuriuos galima būtų atlikti. Be to, taikant atsisakymą pradėti ikiteisminį tyrimą tikslinga būtų numatyti tokią apskundimo tvarką, kad asmuo, kuriuo atžvilgiu buvo atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą tiesiogiai galėtų kreiptis į teismą, kad tokiu būdu jis pilnai įgyvendintų savo „teisės kreiptis į teismą“ principą.

2. tikslinga papildyti baudžiamojo proceso nuostatas dėl neteisėtų gynybos priemonių, t. y. kokius gynėjo gynybos veiksmus baudžiamojoje byloje priskirti prie neteisėtų gynybos priemonių. Kad dėl gynėjo nušalinimo klausimas būtų priskirtas išimtinai teismo kompetencijai.

3. patikslinti ir praplėsti pagrindus dėl anonimiškumo taikymo liudytojui ir nukentėjusiajam. Tikslinga suderinti Baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo nuostatas su Baudžiamojo proceso kodeksu.

4. papildyti nukentėjusiojo teises baudžiamajame procese, t. y. suteikti teisę paduoti skundą dėl bylos vilkinimo.

5. tikslinga suderinti Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas, reglamentuojančias telekomunikacijos tinklais perduodamos informacijos kontrolę su Operatyvinės veiklos įstatymo nuostatom.

6. tikslinga patikslinti paieškos priemonių reglamentaciją Baudžiamojo proceso kodekse ir priskirti prie taikomų procesinių prievartos priemonių. Būtų tikslinga numatyti keletą paieškos priemonių taikymo baudžiamajame procese formų, pavyzdžiui, įtariamo nusikalstamą veiką asmens, liudytojo ar nukentėjusiojo operatyvinę paiešką bei įtariamojo arba kaltinamojo asmens paiešką. Bet kokios paieškos priemonės turėtų būti sankcionuojamos ikiteisminio tyrimo teisėjo. Jis savo ruožtu priima motyvuotą nutartį dėl paieškos priemonių taikymo teisėtumo.

7. teismo ir teisėjų nepriklausomumo principas Baudžiamojo proceso kodekse paliečiamas nenuosekliai.

8. Konstitucinis Teismas gali įtakoti baudžiamąjį procesą įtakodamas Aukščiausiojo Teismo formuojamą precedentą nagrinėjamoje baudžiamojo proceso situacijoje. Pagrindinė problema, jeigu bendrosios kompetencijos teismas tam tikroje baudžiamojoje byloje išvelgia esminius žmogaus teisės pažeidimus nesikreipia į Konstitucinį Teismą.

9. Konstitucinis Teismas išvelgė tai, kad baigiamajame teismo akte nėra atskirų dalių, kur turi būti išdėstomos tam tikros bylos aplinkybės, argumentai ir kt. bei nėra numatyta skirtingos baigiamojo teismo akto struktūros skirtingoms kategorijų byloms ir (arba) tam tikriems teismams.

10. Konstitucinio Teismo manymu baudžiamajame procese turi būti numatytas toks teisinis reguliavimas, kad teismas kiekvienoje byloje galėtų savo nuožiūra spręsti, kuri jo baigiamojo akto dalis ar dalys turi būti viešai paskelbiama perskaitant balsiai teismo posėdžių salėje.

11. Baudžiamajame procese kai baudžiamosios bylos nagrinėjamos kolegialiai turi būti sureguliuotas klausimas dėl teisėjo atskirosios nuomonės, tarkim tokiose situacijose kai teisėjai nagrinėdami konkrečią bylą nesutaria dėl nagrinėjamo klausimo dalyko arba jo dalies. Tikslinga įteisinti teisėjo atskirosios nuomonės pareiškimo procedūrą panašiais atvejais.

INFLUENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE LITHUANIAN REPUBLIC ON CRIMINAL TRIAL OF THE LITHUANIAN REPUBLIC

SANTRAUKA

Lietuvos teisės sistemoje Konstitucinis Teismas ir jo jurisprudencija turi ypatingą vietą. Šiame darbe Konstitucinio Teismo jurisprudencija nagrinėjama sąryšyje su baudžiamojo proceso teise. Atskleidžiama Konstitucinio Teismo jurisprudencijos samprata ir jos įtakojimo veiksniai baudžiamajam procesui. Pagrindiniai Konstitucinio Teismo jurisprudencijos elementai yra konstituciniai principai. Konstitucinis Teismas aiškindamas konstitucinius principus gali tiesiogiai įtakoti baudžiamąjį procesą, nors nežiūrint į tai jis įtakojamas ir visa jurisprudencija savaime. Darbe apžvelgiami Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose buvo sprendžiamas klausimas dėl baudžiamojo proceso normų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Šiuos nutarimus galima priskirti prie baudžiamojo proceso teisės šaltinių. Nagrinėjant Konstitucinio Teismo jurisprudencija iškeliamos aktualiausios problemos baudžiamajame procese realizuojant konstitucinius principus.

INFLUENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA ON CRIMINAL TRIAL OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA

SUMMARY

In the system of Lithuanian Law the Court and its jurisprudence occupies a special place. In the diploma paper the Constitutional jurisprudence is analyzed in connection with the law of criminal process. The conception of the jurisprudence of the Constitutional Court is disclosed and its influence on criminal process is analyzed. The main elements of the Constitutional Court jurisprudence are constitutional principles. The Constitutional Court by explaining constitutional principles can directly influence the criminal process and the whole system of jurisprudence.

The paper reviews the decisions of Constitutional Court where the issue of correspondence of criminal process norms to the Constitution of the Republic of Lithuania is considered.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
2. Europos žmogaus teisių teismo taisyklės priimtos 1998-11-04. Interneto prieiga: http://www.etib.lt/site_files/zmogaus%20teises/zTT%20taisykles.doc
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija (aktuali redakcija). Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Valstybės žinios. 1993, Nr. 6-120.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (aktuali redakcija). Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (1961 m. redakcija). Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-148.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 242, 244 ir 244(1) straipsnių papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 1998, Nr. 44-1196.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 82-2830.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali redakcija). Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961 m. redakcija). Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-147.
11. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (aktuali redakcija). Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.
12. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. Valstybės žinios. 1992, Nr. 30-911.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 20-520.
14. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 65-2633.
15. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
16. Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 105-3019.

Specialioji literatūra

17. Barkauskas A., Čepas A. Liudytojų apsauga: teisinių apsaugos priemonių mechanizmo vertinimas // Teisės problemos. 2003. Nr. 40. P. 51-72.
18. Baublys L. Teisingumo sampratos problema globalizacijos procese // Jurisprudencija. 2003, Nr. 34.
19. Baublys L. Stoikų etikos poveikio Romėnų teisei bruožai // Jurisprudencija. 2002, Nr. 32.
20. Birmontienė T. Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis. Žmogaus teisių problemos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose. Vilnius: 1998.
21. Birmontienė T. Naujos tendencijos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. 2002. Nr. 30.
22. Bučalis L. Ar Konstitucinis Teismas savo nutarimuose gali išeiti už pradinio kreipimosi ribų? International Journal of Baltic Law. Volume 1, Nr. 3 (June, 2004)
23. Dziegoraitis A. Konstitucinis Teismas ir teisinė valstybė. – Vilnius: Justitia, 1998, T. 4.
24. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: 2005.
25. Goda G., Merkevičius R., Jasaitis G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J., Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: 2003.
26. Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą. Teisė. Mokslo darbai. 2000. Nr. 37. P. 34-43.
27. Goda G. Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo problemos ir perspektyvos // Teisė. 2006, t. 58, p. 70-83.
28. Goda G. Procesinės prievartos priemonės samprata // Teisė. 1998. Nr. 32.
29. Goda G. Procesinės prievartos baudžiamajame procese ribos. Teisė. Mokslo darbai. 1997. Nr. 32. P. 54-68.
30. Goda G. Procesinių prievartos priemonių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso projekte samprata, klasifikacija ir turinys // Teisė. 2000. Nr. 35.
31. Goda G. Teisėjo priklausomumas ir atsakomybė // Teisminės valdžios problemos Lietuvoje. Vilnius, 1997. P. 22-26.
32. Griguola G. Ikiteisminio tyrimo pradžios samprata ankstesnio ir dabartinio baudžiamojo proceso praktikoje. 1 dalis // Policija. 2006. Nr. 8. P. 16-18.
33. Griguola G. Ikiteisminio tyrimo pradžios samprata ankstesnio ir dabartinio baudžiamojo proceso praktikoje. 2 dalis // Policija. 2006. Nr. 9. P. 18-21.

34. Jovaišas K. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005.
35. Jovaišas K. Nuosavybės teisės apribojimas žmogaus teisių apsaugos kontekste // Teisės problemos. 2005. Nr. 49.
36. Jovaišas K. Informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą rinkimo teisėtumo kriterijai // Teisės problemos. 2004. Nr. 44.
37. Jurka K. Teisė į teisingą teismą // Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005.
38. Jurka R. Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą teismą // Teisės problemos. 2004. Nr. 44.
39. Kazlauskas M., Goda G. Naujojo baudžiamojo proceso kodekso projektas: kūrimo prielaidos, struktūra, naujovės // Teisės problemos. 1999. Nr. 3.
40. Kasacinio teismo jurisprudencija//Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2006. P. 163-165
41. Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje. Konferencijų medžiaga. Vilnius: 1995.
42. Kūris E. Konstitucijos dvasia // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30.
43. Kūris E. Konstitucija ir jos aiškinimas. Politologija. 1999, Nr. 2.
44. Kūris E. Konstitucinė justicija Lietuvoje: pirmasis dešimtmetis. Justitia: 2003, T. 3-4.
45. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (1 dalis) // Jurisprudencija. 2001, Nr. 23.
46. Kūris E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas (2 dalis) // Jurisprudencija. 2002, Nr. 24.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 2 d. pranešimas. Valstybės žinios. 1993 m., Nr. 35-807
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo istorinės datos [žiūrėta 2007-01-23]. Interneto prieiga: <http://www.lrkt.lt/ApieTeisma6.html>
49. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003 m.
50. Louis Favoreu. Konstituciniai teismai. Vilnius: 2001.
51. Romeris M. Lietuvos konstitucinė teisė. Kaunas: 1937.
52. Sakalas A. Įžanginis žodis tarptautinėje konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“ // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30.
53. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisdikcijos ribos // Jurisprudencija. 2002, Nr. 30.

54. Sinkevičius V. Konstitucijos aiškinimas ir jos ribos. Justitia: 2004, T. 3.
55. Stačiokas S., Namavičius Z. Lietuvos teisės universiteto autorių monografijos „Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė“ recenzija // Jurisprudencija. 2002, Nr. 32. P. 122.
56. Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus 1993–2007 m. sausio 15 d. [žiūrėta 2007-01-24]. Interneto prieiga: http://www.lrkt.lt/Stat_bendra.html
57. Šedbaras S. Konstitucinis teismas: kas tai ir kam to reikia. Justitia: 1996, T. .
58. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: 2005.
59. Алексеев С. С. Уголовный процесс. Москва. 1995.
60. Кондратьев Е. Е. Пути решения проблемы защиты свидетелей // Право и безопасность, 2004, No 1. Interneto prieiga: http://dpr.ru/pravo/pravo_7_13.htm
61. Шешуков М. П. Латвийское законодательство о защите лиц, содействующих правосудию по уголовным делам // Государство и право, 1999, No 2.

Praktinė medžiaga

62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 str. 2 d. ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 str. 1 ir 2 p. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1993, Nr. 70-1320.
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 str. 2 d. 3 p. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstitucinio teismo aktai. Knyga 1 (1993-1995). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1998.
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 str. 5 d. ir 242 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1997, Nr. 91-2289.
65. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999-05-11 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr. 42-1345.
66. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Valstybės žinios. 1999, Nr.109-3192.

67. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 str. 12 d. <.....> ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 str. 1 bei 2 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ . Valstybės žinios. 2000, Nr. 80-2423.

68. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ str., 267 str. 5 p. ir 317¹ str. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ . Valstybės žinios. 2000, Nr.80-2423.

69. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo <.....> ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 str. 1 d. ir 75 str. 1 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai . Valstybės žinios. 2002, Nr. 93-4000.

70. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 str., 308 str. 2 d., 324 str. 12, 13 d., 377 str. 9 d., 448 str. 7 d., 454 str. 5, 6 d., 460 str. 4, 5 d., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso <.....> atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo <.....>, Lietuvos Respublikos Prezidento

71. 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai . Valstybės žinios. 2006, Nr. 137-3957.

72. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 str. 4 ir 5 d., 256 str. 4 d., 260 str. 4 d., 280 str. 1,2 ir 6 d. atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ . Valstybės žinios. 1999, Nr. 15 – 402.

73. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas [„Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 str. 4 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 str. 5 d., 244 str. 2 d., 407 str., 408 str. 1 d., 412 str. 2 ir 3 d., 413 str. 5 d., 414 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės](#)

[teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 str. neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai](#)“ . Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

74. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str. 1 d. 2 p., 69 str. 4 d., Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 str. 3 d., 96 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai . Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

75. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „[Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 str. 1 d. 2 p., 69 str. 4 d., Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 str. 3 d., 96 str. 2 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai](#)“ . Valstybės žinios. 2006, Nr. 36 – 1292.

76. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 1, 6, 17, 19, 29, 55, 56 ir 57 str. pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto 2007-03-13 aiškinamasis raštas [žiūrėta 2007-03-30]. Interneto prieiga:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=293280&p_query=&p_tr2=

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–332/2006. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/paieska.aspx>

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006-03-28 nutartis „Esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai, padaryti nagrinėjant bylą apeliacine tvarka (pažeisti BPK 320 str. reikalavimai)“. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=31184>

79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–7-45/2007. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=31152>

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004-02-26 konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams ir rajonų apylinkių teismams” Dėl BPK 199 straipsnio taikymo”. Interneto prieiga: <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=26563>